

Onderzoeksagenda 'Diversiteit in het jeugdbeleid'

Een verkennende studie

Marjolijn Distelbrink
Ouafila Essayah
Myriam Vandenbroucke

Met medewerking van
Hans Boutellier

Juli 2010

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
Deel I Overzicht van de literatuur	13
1.1 Jeugdigen	14
1.2 Gezin	20
1.3 Andere contexten: buurt, onderwijs en opvang	24
1.4 Basisvoorzieningen voor jeugd en gezin	29
1.5 Interventies voor jeugdigen	37
1.6 Opleiding en professionalisering	43
1.7 Diversiteit in het jeugdbeleid	47
Deel II Lacunes volgens (ervarings) deskundigen	51
2.1 De expertbijeenkomst	52
2.2 Individuele interviews met experts	57
2.3 De panels	62
2.4 Aanvullende voorstellen programma commissie Diversiteit in het jeugdbeleid	69
Deel III Voorzet onderzoeksagenda	73
3.1 Criteria ten behoeve van prioritering	74
3.2 Selectie op basis van de prioriteringscriteria	76
Literatuur	83
Bijlagen	
1. Lijst met thema's die in de overzichtsstudie in elk geval aan de orde moeten komen	89
2. Deelnemers expertbijeenkomst 27 oktober 2009	91
3. Overzicht interviews sleutelinformanten	93

Voorwoord

Met tevredenheid presenteer ik hier de ‘Onderzoeksagenda Diversiteit in het Jeugdbeleid, een verkennende studie’. Het is het eerste overzicht van bestaande kennis en lacunes specifiek op het gebied van de migrantenjeugd en hun ouders in de jeugdsector.

ZonMw heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd deze studie voor de onderzoeksagenda tot stand te brengen. Naast een grondige literatuurstudie zijn gesprekken gevoerd met tal van experts op het gebied van diversiteit in het jeugdbeleid, zowel uit de praktijk, het beleid als de onderzoeksector. Er vonden interviews plaats en er zijn groepsbijeenkomsten met migrantenjongeren en ouders gehouden.

De gesprekspartners gaven onder meer aan dat het van belang is om niet eenzijdig te kijken naar problematische ontwikkelingen, maar zeker ook naar ambities, kracht en successen van migranten. Het is van belang het perspectief van migranten zelf in beeld te brengen in alle fasen van kennisontwikkeling. Ten slotte hielden zij een pleidooi voor een breed onderzoek onder jeugdigen dat inzicht geeft in de beleving van hun eigen leefwereld, identiteit en ambities.

Alle gesprekspartners gaven aan dat er al veel is gebeurd, maar dat we er nog lang niet zijn.

Binnen de looptijd en mogelijkheden van het ZonMw-programma Diversiteit in het Jeugdbeleid (2008-2011) stimuleren we vele concrete, praktische initiatieven. Ook trachten we een bijdrage te leveren aan het genereren van kennis, zowel via de Academische Werkplaatsen Diversiteit in het Jeugdbeleid als via een aantal onderzoeksprojecten. Het voornaamste doel van deze activiteiten is het opvullen van witte plekken op het terrein van preventie en om een bescheiden bijdrage te leveren aan de integratie van onderzoek, beleid en praktijk op het terrein van migrantenjeugd.

Om verdere stappen te kunnen zetten om de kracht van migrantenjeugd nog beter te benutten in onze maatschappij, is het van belang een aantal essentiële vraagstukken nader te beschouwen. Ik hoop dat deze onderzoeks-

agenda onderzoekers, beleidsmakers, praktijkwerkers en migranten zelf inspireert om met de thema's aan de slag te gaan en daarmee een essentiële bijdrage te leveren aan de vergroting van de maatschappelijke kansen en weerbaarheid van migrantenjongeren.

Ik wens een ieder daarbij veel succes.

Wasif Shadid
Voorzitter ZonMw-programmacommissie
Diversiteit in het Jeugdbeleid

Inleiding

Diversiteit in het jeugdbeleid

In Nederland kampen migrantenkinderen met een maatschappelijke achterstand en weten bovendien de algemene jeugdvoorzieningen hen niet altijd goed te bereiken. Ook ouders van migrantenkinderen komen minder gemakkelijk in contact met verschillende vormen van hulp, zoals opvoedondersteuning. Daarbij sluiten de vragen van jeugdigen/hun ouders en het aanbod vaak niet goed op elkaar aan. Het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid beoogt het bevorderen van inclusiebeleid, ofwel het erbij doen horen en het betrekken van migrantenkinderen en hun ouders bij de (vormgeving van) ook voor hen bestemde voorzieningen. Het programma vloeit voort uit de beleidsbrief Diversiteit in het Jeugdbeleid (2008) van de ministers voor Jeugd en Gezin en van Wonen, Wijken en Integratie (WWI), waarin het accent ligt op het versterken van een preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdsector.

ZonMw geeft uitvoering aan deze beleidsbrief met het onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma Diversiteit in het Jeugdbeleid (2008-2011). Het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid is erop gericht de interculturele kwaliteit van de jeugdsector duurzaam te verbeteren, zodat de hulpverlening migrantenjongeren en hun ouders even goed bereikt en even effectief kan helpen.

Het programma kent drie programmalijnen: interculturele kennis, intercultureel vakmanschap en versterking (lokale) jeugdvoorzieningen. Een van de activiteiten binnen de programmalijn interculturele kennis is het ontwerp van een onderzoeksagenda Diversiteit in het Jeugdbeleid. De onderzoeksagenda geeft prioriteiten aan voor de kennisontwikkeling binnen de mogelijkheden van het huidige ZonMw-programma (op de korte termijn) en daarbuiten (langere termijn). Een belangrijk onderdeel van de programmalijn interculturele kennis is verder de oprichting van drie academische werkplaatsen Diversiteit in het Jeugdbeleid.

Het Verwey-Jonker Instituut is gevraagd de kennis bijeen te brengen die nodig is voor de ontwikkeling van de onderzoeksagenda. In dit rapport doen we verslag van deze verkenning.

De centrale vraag van de ZonMw-programmacommissie aan het Verwey-Jonker Instituut luidde:

Welke prioriteiten voor onderzoek moet het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid stellen, met als doel de positie van migrantenkinderen en hun ouders in het jeugdbeleid te verbeteren en hun maatschappelijke achterstand te verminderen?

Aan het Verwey-Jonker Instituut is gevraagd om een brede inventarisatie van de kennislacunes op het gebied van diversiteit in het jeugdbeleid, met nadruk op de kant van de (interactie met) voorzieningen. De programma-commissie Diversiteit in het Jeugdbeleid van ZonMw heeft een groot aantal thema's benoemd die in ieder geval aandacht dienen te krijgen in de overzichtsstudie ten behoeve van deze onderzoeksagenda. Deze zijn opgesomd in bijlage 1. Preventieve ontwikkelingsgerichte ondersteuning van ouders en jeugdigen is voor de onderzoeksagenda, evenals in het programma als geheel, een belangrijk uitgangspunt. Verder is de bedoeling dat in de agenda veel aandacht uitgaat naar de randvoorwaarden die migrantenjeugd en hun ouders in staat stellen hun talenten te ontplooien en kansen te benutten. Dit betekent dat het bereik en de toegankelijkheid van algemene voorzieningen voor ouders en jongeren belangrijke onderzoeksthema's zijn, evenals de effectiviteit van interventies en methodieken voor ouders en jongeren en de rol van de overbruggingsactiviteiten.

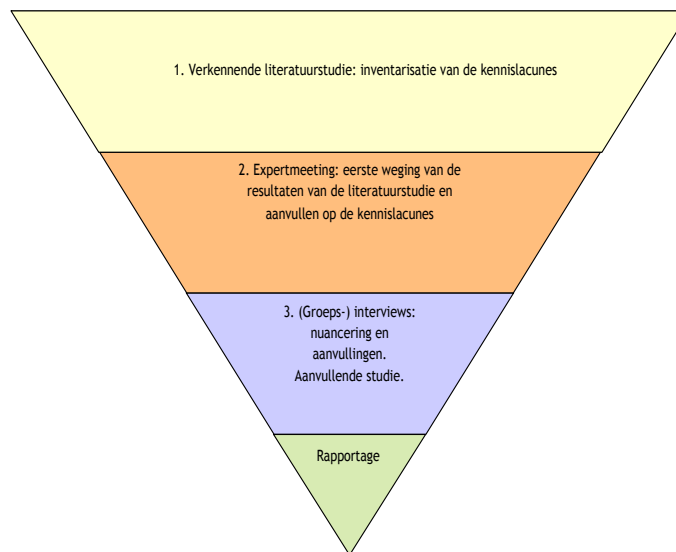
Methodie

De studie is als volgt uitgevoerd (zie ook figuur 1). Allereerst heeft een quickscan van *literatuur* plaatsgevonden. Vanwege de breedte van de thematiek en het korte tijdsbestek voor de uitvoering van de verkennende studie is vooral teruggevallen op overzichtsstudies of reviews. De quickscan van de literatuur heeft een eerste indruk opgeleverd van de beschikbare

kennis en de lacunes. We hebben de bevindingen en gevonden lacunes vervolgens getoetst aan inzichten van beleidsmakers, bestuurders, onderzoekers, beroepkrachten en migrantenorganisaties/sleutelfiguren uit de doelgroepen in een *expertbijeenkomst*. De experts kregen de gelegenheid de bronnen en lacunes aan te vullen. Tot slot hebben we aanvullende interviews gehouden met sleutelpersonen uit beleid, wetenschap en praktijk, en panelgesprekken met migrantenjeugd en ouders. Het doel hiervan was de resultaten van de literatuurquickscan en de aanvullingen uit de expertbijeenkomst verder te nuanceren, aan te scherpen en ook aan te vullen. Deze fase van het onderzoek diende als bottom-up toetsing om na te gaan of de kennislacunes die tot dan toe zijn voorgedragen ook de prioriteit krijgen van de doelgroepen zelf en de praktijk. Een belangrijk uitgangspunt was om voor de individuele interviews ook de minder voor de hand liggende personen te benaderen om tot nieuwe inzichten te komen.

Figuur 1 Fasering van het verkennende onderzoek voor de onderzoeksagenda

Op enkele punten hebben we nog aanvullende literatuurstudie uitgevoerd naar aanleiding van de gesprekken. Tussentijds is verschillende keren overleg geweest met de programmacommissie Diversiteit in het Jeugdbeleid. Daarbij zijn ook enkele onderzoeksprioriteiten aangedragen die de ministeries voor Jeugd en Gezin en van VROM/WWI van belang achten.

Kader

Om een overzicht van de bestaande kennis en lacunes te krijgen zijn bronnen op een zevental niveaus van beleidsbeïnvloeding geraadpleegd (De Gruijter, Pels & Tan, 2009):

Het overheidsbeleid: de landelijke overheid en ook lokale overheden zijn belangrijke spelers omdat zij beleidsdoelen op het terrein van diversiteit kunnen bepalen, (wettelijke) richtlijnen kunnen geven, ontwikkelingen kunnen faciliteren en sanctioneren.

De institutionele context: dit betreft de mate waarin instituties ‘diversiteit-gevoelig’ zijn, zoals tot uitdrukking komt in hun inhoudelijk beleid, kwaliteitsbeleid, personeelsbeleid en bedrijfscultuur.

Het professionele niveau: de competenties van de uitvoerende professionals leggen een zwaar gewicht in de schaal als het gaat om succesvol diversiteitbeleid (Veen et al., 2007).

Het methodisch werken: gehanteerde methodieken zijn van belang. Er is veel aandacht voor methoden waarvan bewezen is dat zij effectief zijn. De werkzaamheid van de interventies is bij etnische groepen echter veelal niet bewezen (Dekovic & Asscher, 2008).

Wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen: nieuwe groepen brengen voorts nieuwe problemen, vragen en behoeften mee, en deze kunnen in de loop van de tijd ook weer veranderen.

Bottom-up initiatieven: dikwijls ontstaan bottom-up initiatieven om gaten in de zorg te dichten (De Gruijter et al., 2009).

De burgers zelf: migrantenouders en jeugd worden nadrukkelijk betrokken.

Beleidsdocumenten, wetenschappelijke literatuur en sleutelfiguren uit de verschillende lagen kunnen ons wijzen op de lacunes die er zijn in de jeugdsector op het gebied van diversiteit.

Leeswijzer

In het volgende deel vatten we de bevindingen uit de literatuurstudie thematisch kort samen, met vermelding van de belangrijkste bronnen die we hebben geraadpleegd, en steeds gevolgd door de belangrijkste kennislacunes op het betreffende deel terrein. In de tekst is ook aanvullende literatuur verwerkt die is genoemd door verschillende experts met wie in de tweede en derde fase van het onderzoek is gesproken. In deel II bespreken we de belangrijkste resultaten uit de expertbijeenkomst, de individuele interviews met experts en de panelgesprekken met ouders en jongeren. Ook geven we in dat deel aanvullende opmerkingen weer die tijdens het onderzoek zijn gemaakt met betrekking tot de onderzoeksagenda. In het derde deel komen we tot conclusies en staat de prioritering voor de onderzoeksagenda centraal. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen prioriteiten voor de kortere (2010-2011) en de langere termijn. Sommige thema's zijn zowel voor de korte als voor de lange termijn als prioriteit benoemd.

Deel I Overzicht van de literatuur

Voor de verkennende studie is als eerste stap een literatuuroverzicht gemaakt. Hiervan doen we verslag in onderstaande tekst. De literatuur- of bronnenstudie omvatte het hele brede scala van onderwerpen die de ontwikkeling van jeugdigen uit migrantengroepen weergeven en beïnvloeden en de randvoorwaarden die hun ontwikkeling beïnvloeden. Specifieke aandacht was er daarbij voor een aantal thema's die de programmacommissie uitdrukkelijk meegenomen wilde zien in de onderzoeksagenda (zie bijlage 1). De literatuurverkenning heeft vooral plaatsgevonden in het najaar van 2009 en is afgerond in maart 2010. We hebben literatuur die later is verschenen niet meegenomen.

Opbouw van de tekst

De tekst is thematisch ingedeeld, waarbij steeds allereerst de belangrijkste kennis op een bepaald terrein wordt weergegeven, gevolgd door een aantal lacunes. Het eerste thema betreft de ontwikkeling van *jeugdigen* (paragraaf 1). Welke belangrijke thema's zijn er en welke kennis ontbreekt er? Onder andere komen achterstanden in kapitaal, maatschappelijke oriëntaties en binding, polarisatie en radicalisering ter sprake. Vervolgens gaan we in op ontwikkelingen in *gezinnen* en bijbehorende kennislacunes (paragraaf 2). Veranderingen in de opvoeding, het gezagsvacuüm dat in een deel van de gezinnen geldt, sociaal en cultureel kapitaal van ouders, opvoedingsonzekerheid en binding met de Nederlandse maatschappij passeren de revue. In paragraaf 3 gaan we in op *overige contexten* die van invloed zijn op de ontwikkeling van jeugdigen: de buurt, onderwijs en kinderopvang. Deze domeinen zijn enerzijds van belang als context die kansen op maatschappelijk succes van jongeren kan vergroten (ook via bijvoorbeeld burgerschapsvorming). Anderzijds gelden ze als belangrijke plek waar jongeren contacten opdoen met anderen en waar sociale relaties en het zelfbeeld van jongeren kunnen worden versterkt. In paragraaf 4 komen *basisvoorzieningen voor jeugd* (jongerenwerk, sport en culturele voorzieningen) en *gezin* (opvoedingsondersteuning, CJG) aan de orde. Daarbij gaan we in op gebruik en toegankelijkheid, participatie door ouders en jongeren in de vormgeving van voorzieningen en aansluitingsproblemen (wantrouwen, ervaren afstand).

Tot slot komt in deze paragraaf de brug die vanuit de ‘frontlinie’ wordt geslagen tussen jeugdigen/ouders en instellingen aan bod. Paragraaf 5 vat bevindingen en lacunes met betrekking tot algemene en specifieke *interventies voor jeugdigen* samen: jeugdzorg, interventies gericht op het tegengaan van polarisatie en radicalisering, methodieken gericht op Marokkaanse jeugdigen, maatjesprojecten en ZAT's. Tot slot bespreken we in paragraaf 6 en 7 *professionalisering* en *diversiteitsbeleid* op landelijk, provinciaal en lokaal niveau.

1.1 *Jeugdigen*

In deze paragraaf gaan we in op een aantal algemene onderwerpen die de ontwikkeling van allochtone jeugdigen betreffen en aspecten die van invloed zijn op hun positieverwerving.

Sociaal en cultureel kapitaal

In hoeverre hebben jongeren het *kapitaal* om optimaal kansen te kunnen benutten en hoe vergaren ze dat? Jongeren in allochtone gezinnen hebben vaak een gebrek aan ‘conventioneel’ kapitaal, dat participatie in en binding aan onderwijs en maatschappij in de weg staat. Hun vaardigheid in het Nederlands, sociale netwerk, informatie en kennis van de *mainstream* cultuur zijn gemiddeld beperkter dan die van autochtone leeftijdgenoten. In de migratiecontext wordt het kapitaal waarover hun ouders beschikken bovendien minder relevant (Pels, 2008; Distelbrink & Pels, 2009). Uit enkele kwalitatieve onderzoeken is bekend dat jongeren veel kunnen hebben aan broers en zussen en (jonge) mentoren als informatie- en ondersteuningsbron (bijvoorbeeld Crul, 2000). Ook docenten kunnen soms belangrijke voorbeeldfiguren zijn. Over de voorwaarden waaronder dit soort relevante anderen jongeren het beste kunnen ondersteunen en positief kunnen beïnvloeden (o.a. de effectiviteit van maatjesprojecten) is nog weinig bekend.

Verschillen tussen de seksen

Een relevant thema voor preventief ontwikkelingsgericht beleid is de verhouding tussen jongens en meisjes. Vooral Marokkaanse, maar ook Turkse meisjes en jonge vrouwen ontwikkelen snel moderne opvattingen over

emancipatie. Die leveren potentieel spanningen op bij de partnerkeuze en gezinsvorming, want bij jongens en jonge mannen gaan de ontwikkelingen minder hard. De mismatch tussen verwachtingen ten aanzien van relaties van jongens en meisjes in deze groepen was een van de redenen dat tot voor kort zowel jongens als meisjes in grote mate hun partner in het herkomstland zochten. Dit had repercussies voor de opvoeding van volgende generaties: die groeien steeds opnieuw op met een ouder die de Nederlandse samenleving minder goed kent en er minder zijn/haar weg in vindt (Distelbrink & Hooghiemstra, 2005). Recent is de mogelijkheid om te trouwen over de grens steeds meer ingeperkt en is het fenomeen van trouwen over de grens in omvang afgenomen. Het punt van verschillen tussen de seksen in opvattingen en emancipatie blijft echter een relevant vraagstuk, zeker nu ook in Turkse en Marokkaanse kring meer relaties eindigen in scheiding. Dit onderwerp zou aandacht verdienen op scholen of in andere settings waar jongeren met elkaar in discussie gaan. Daarnaast is er nog weinig onderzoek naar emancipatieprocessen bij jongens.

Binnen gezinnen verdient de seksespecifieke opvoeding en de invloed daarvan op jongens en meisjes aandacht. In het bijzonder het vaker dan gemiddeld voorkomen van depressieve klachten en suïcidepogingen bij Turkse en Hindostaanse meisjes, mede in verband met op hen uitgeoefende druk in het gezin en de familie, vormt een relevant thema (Pels, Distelbrink & Postma, 2009; Van Bergen, 2009).

Maatschappelijke oriëntatie en binding

De verhouding met en receptie door de Nederlandse omgeving vormt de laatste jaren een steeds groter knelpunt voor allochtone jongeren. Negatieve oordelen over de groep waartoe zij behoren kunnen krenkend zijn en het gevoel van thuisshoren in de samenleving bedreigen (Pels, Distelbrink & Postma, 2009). Er zijn in wetenschappelijk onderzoek steeds meer aanwijzingen dat negatieve interetnische contacten een slechte invloed hebben op de ontwikkeling en geestelijke gezondheid van allochtonen (Veling, 2008). De literatuur laat zien dat jongeren in de migratiecontext verschillende identiteitskeuzen kunnen maken. In het meest positieve geval worden ze of voelen ze zich gesteund in de ontwikkeling van een identiteit en zelfbeeld waarin zowel de eigen culturele en/of religieuze waarden als die van de

Nederlandse samenleving een plek hebben. Een dergelijke vorm van ‘dubbele’ loyaliteit of identificatie geeft blijkens de literatuur de meest gunstige ontwikkelingsuitkomsten (zie Pels, te verschijnen). Daarbij kan overigens wel variëren welke waarden of welke deelidentiteit voorop staan, afhankelijk van de context waarin jongeren zich bevinden (Pels, Distelbrink & Postma, 2009).

Voor het ontwikkelen van een meervoudige identiteit zijn bepaalde voorwaarden van belang, zoals voldoende maatschappelijke ondersteuning. Jongeren kunnen zich, mede als reactie op ervaren negatieve beeldvorming, sterker gaan identificeren met de eigen groep. Dit kan hun ontwikkeling ten goede komen, bijvoorbeeld omdat negatieve oordelen over hun groep hen in dat geval minder raken. Het zich eenzijdig richten op/identificeren met de Nederlandse maatschappij draagt - anders dan de publieke beeldvorming wil - meer risico's in zich, zeker als jongeren in de Nederlandse omgeving te maken krijgen met uitsluiting. Recent onderzoek laat zien dat delinquente Marokkaanse jongeren meer dan de gemiddelde Marokkaanse jongere eenzijdig op Nederland zijn georiënteerd en zich meer als Nederlander identificeren. Tot slot kunnen subgroepen jongeren zich als reactie op ervaren negatieve beeldvorming en/of kansloosheid afkeren van zowel de Nederlandse omgeving als de eigen etnische kaders en waardensystemen. Zij kunnen een eigen verzets- of straatcultuur ontwikkelen, die weer kan bijdragen aan verdere (zelf)uitsluiting (bronnen: El Hadioui, 2008; Pels, 2008; Stevens et al., 2009; Verkuyten, 2006).

Peergroup

De ‘peergroup’ vormt voor allochtone jeugdigen een nog belangrijker referentiekader dan voor autochtone jongeren, zo komt uit onderzoek naar voren (bijvoorbeeld Pels, Distelbrink & Postma, 2009). In positieve, maar ook in negatieve zin zijn er daarom grotere invloeden te verwachten op jongeren. Een thema dat in landelijk survey-onderzoek aandacht krijgt, is de mate waarin jongeren uit allochtone groepen omgaan met of in contact komen met jongeren uit andere etnische groepen. De nadruk ligt er daarbij doorgaans op na te gaan hoeveel contacten er zijn tussen autochtone en allochtone jongeren, omdat dit type interetnische vriendschappen als indicator voor integratie geldt. Er is minder aandacht voor contacten tussen verschillende groepen allochtone jongeren onderling. Het beeld is dat een aanzien-

lijk deel van de allochtone jongeren geregeld contacten heeft met autochtone jongeren, of zelfs meer dan met allochtone jongeren. Voor een ander deel geldt dit niet of minder. Het aantal interetnische contacten is veel groter onder allochtone jongeren dan onder autochtone jongeren. Dat wil zeggen: gemiddeld komen allochtone jongeren vaker in contact met autochtone jongeren dan omgekeerd (De Jong et al., 2010a). Een opvallende trend is dat het aantal vrijetijdscontacten tussen autochtone en allochtone jongeren de laatste jaren lijkt te stagneren of zelfs af te nemen. Polarisation speelt daarbij mogelijk een rol, naast de toegenomen woonconcentratie van niet-westerse groepen (Gijsberts & Dagevos, 2009). In het onderstaande gaan we hier verder op in.

Polarisatie en radicalisering

Zoals uit het voorgaande valt af te leiden, zijn er nogal wat aanwijzingen dat polarisatie een belangrijke risicofactor vormt in het leven van nieuwe Nederlanders. Het gaat dan om de polarisatie van etnische relaties en rondom de islam, die de laatste jaren sterk toeneemt, al groeien de groepen op het punt van waarden naar elkaar toe. Het aantal interetnische confrontaties is in 2009 toegenomen ten opzichte van voorgaande jaren; scholen hebben daarbij meer te maken met 'wit' dan met religieus extremisme (Moors et al., 2009).

Polarisatie kan bijdragen aan het verwerken van sociale spanningen, aan verheldering en innovatie. Er moet dan echter wel aan bepaalde voorwaarden zijn voldaan, zoals matige intensiteit en aanwezigheid van een vertrouwensbasis. Gegevens uit onderzoek lijken erop te wijzen dat het hieraan in de beleving van jongeren nogal eens schort. Bovendien lopen etnische minderheden extra risico op negatieve gevolgen van polarisatie omdat zij onderaan de etnische hiërarchie staan en meer te maken hebben met sociale marginalisering (Van den Berg et al., 2009; Pels et al., 2008).

Radicalisering is als fenomeen veel minder omvangrijk, maar trekt maatschappelijk veel aandacht vanwege uitwassen van geweld. Hoewel de ogen in het publieke discours vooral gericht zijn op moslimradicalisering, is daderschap van racistisch en extreemrechts geweld relatief omvangrijker (Van Donselaar & Rodrigues, 2008). Radicalisering komt relatief veel voor onder 15- tot 30-jarigen en er lijkt een trend te zijn van leeftijdsdaling. Over

de wijze waarop processen van radicalisering verlopen en de factoren die daarbij een rol spelen is nog weinig bekend. Net als voor marginalisering geldt ook voor radicalisering dat de meerderheid van jongeren die in vergelijkbare omstandigheden opgroeit *niet* uit de band springt. Daarbij komt dat verschillende ontwikkelingspaden tot radicalisering kunnen leiden, waarbij uiteenlopende factoren een rol spelen, zowel objectief als subjectief van aard. Zo kan feitelijke kansloosheid vanwege een laag opleidingsniveau meespelen, maar ook 'perceived relative deprivation' bij jongeren met een hoog opleidingsniveau, wanneer zij hun positie of bejegening vergelijken met die van autochtone jongeren. Bovendien is er nog onvoldoende empirisch houvast om uitspraken te doen over de oorzakelijkheid van verbanden. Een geringe binding met het gezin of andere instituties kan bijvoorbeeld oorzaak, maar ook gevolg zijn van radicalisering. En (ervaren) uitsluiting kan leiden tot voortgaande zelfuitsluiting die weer uitsluiting oproept. Onderzoek naar verschillende typen van radicalisme, zoals rechts- en moslim-radicalisme, duidt op vergelijkbare socialisatie- en ontwikkelingspatronen. Zo speelt in beide gevallen ervaren onrechtvaardigheid en statusangst een belangrijke rol. In combinatie met gevoeligheid voor onzekerheid en ervaren groepsbedreiging kan dit leiden tot een overeenkomstige ontwikkeling van radicale gedachten en gedragsintenties. Vaak gaat het om een zichzelf versterkend proces van afnemende bindingen met de omgeving (inclusief oude vrienden) en toenadering tot radicale ideeën en gelijkgestemde leeftijdgenoten (bronnen: Van den Bos et al., 2009; Buijs et al., 2006; Pels & De Ruyter, te verschijnen).

Lacunes Jeugdigen

Lacune 1

Voor de ondersteuning van allochtone jongeren bij hun maatschappelijke loopbaan (onderwijs, arbeidsmarkt) kunnen relevante anderen rond het gezin van belang zijn. Er is nog weinig bekend over deze rol van anderen, bijvoorbeeld over de effectiviteit van 'maatjes' of van (jonge-)mentorprojecten. Dit geldt ook voor de voorwaarden waaronder dit type projecten het meest effect sorteert.

Lacune 2

Kwalitatief onderzoek is gewenst naar emancipatieprocessen onder alloch-tone jongens, bepalende invloeden, invloeden op partnerkeuze et cetera.

Lacune 3

Onderzoek is nodig naar de gevolgen van de polarisering van etnische relaties in Nederland voor jongeren en hoe hun weerbaarheid te versterken is. Hoe gaan migrantenjongeren om met verdeelde loyaliteiten en belangen? Wat zijn de 'double-binds' die ze in de huidige Nederlandse samenleving ervaren? Wie/wat helpt hen vooruit te komen in een situatie van maatschap-pelijke verdeeldheid, machtsongelijkheid, spanning en etnische en sociaal-economische stratificatie?

Lacune 4

Er is nog weinig bekend over de wijze waarop jongeren (tegen)identiteiten en bindingen ontwikkelen en de rol van opvoeding, leeftijdgenoten en instituties rond het gezin daarin (zoals school en religieuze organisaties). Dit vraagt onderzoek naar de wijze waarop jongeren in het alledaagse leven sociale indelingen maken en rechtvaardigen of juist doorbreken en proble-matiseren en naar de condities die daarbij van belang zijn.

Lacune 5

De kennis over de relatie tussen radicalisering en de socialisatie, opvoeding en ontwikkeling van jongeren is gering. Dit terwijl radicalisering juist relatief veel voorkomt onder 15- tot 30-jarigen en de trend bovendien nog op leeftijdsdaling wijst. Daarbij maken de ontwikkelingsopgaven waarvoor jongeren staan hen extra vatbaar voor radicaal gedachtegoed, temeer als zij kwetsbaar zijn door buitensluiting en kansloosheid, ontworteling en/of een kloof met de wereld van volwassenen. Onderzoek is van belang naar de socialisatie van radicaliserende jongeren uit verschillende minderheidsgroepen, met aandacht voor de rol van verschillende socialisatiecontexten en de ondersteuning (en ondersteuningsbehoeften) die van belang zijn voor preventie.

1.2 *Gezin*

Opvoeding

De opvoeding in allochtone gezinnen verandert, zo blijkt uit een review naar opvoeding in de migratiecontext die recent is uitgevoerd voor NWO (Pels, Distelbrink & Postma, 2009). Autoritatieve controle krijgt in toenemende mate een plek naast meer autoritaire vormen van controle en de aandacht voor autonomie neemt toe in de opvoeding. Vaak ontstaan mengvormen, waarbij naast verandering ook continuïteit in de opvoeding van belang blijft. Bij dit alles merken we op dat de diversiteit tussen en binnen groepen aanmerkelijk is. In alle etnische groepen treffen wij een categorie van zeer autoritaire en een van erg permissieve ouders aan met daartussen verschillende mengpatronen, een variëteit die overigens ook onder autochtone Nederlanders is waar te nemen. Hoewel grootschalig vergelijkend onderzoek ontbreekt, duidt het beschikbare onderzoek erop dat autochtone Nederlanders gemiddeld meer aan de autoritatieve pool zitten, Marokkaanse, Turkse, Afghaanse en Somalische ouders aan de autoritaire en ouders afkomstig van de Antillen en uit Suriname, Iran en Irak een tussenpositie innemen. Variatie hangt onder andere samen met opleiding en migratiegeneratie, maar niet in alle groepen op dezelfde manier. De opvoeding is in veel allochtone gezinnen als warm te kenschetsen. Tegelijkertijd geldt: ondersteuning kan bij allochtone gezinnen - meer dan bij autochtone gezinnen - sterk vervlecht zijn met controle en 'preken'. Eenrichtingsverkeer in de communicatie is vanzelfsprekender dan onderlinge openheid, vooral in gezinnen van de eerste generatie. Jongeren ervaren op sommige punten weinig ondersteuning van hun ouders. De bevindingen zijn grotendeels afgeleid uit relatief kleinschalige onderzoeken in een aantal etnische groepen van eind jaren negentig (en later onderzoek onder vaders in drie etnische groepen). Grootschalig onderzoek ontbreekt tot nu toe.

Pedagogisch vacuüm

Onder andere bij een deelpopulatie van Marokkaanse gezinnen is in bepaalde opzichten sprake van een pedagogisch vacuüm. Vooral ouders van de eerste generatie zijn vanaf de puberteit vaak maar zeer beperkt betrokken bij de opvoeding van en het toezicht op hun zonen, waardoor jongeren meer 'op straat' worden opgevoed. Vaders zijn in een deel van de gezinnen

relatief weinig betrokken in de opvoeding, moeders zijn, ook in veel andere allochtone groepen, doorgaans de (emotionele) spil van het gezin, meer dan in autochtone gezinnen. Bij sommige etnische groepen speelt daarbij ook het grote aantal eenoudergezinnen een rol. De feitelijke of emotionele afwezigheid van een vader in het gezin/de opvoeding kan problemen opleveren, zo wijst kwalitatief onderzoek uit (hoewel effecten van eenouderschap in Caribische groepen lijken mee te vallen in vergelijking met die in autochtone gezinnen). Marokkaanse jongens wijzen zelf de afwezige hand van hun vader (of juist zijn te harde hand) als oorzaak voor hun problemen aan. Behalve de afwezigheid van ouderlijk toezicht kunnen ook verschillen in acculturatietempo gezagsproblemen veroorzaken, zo blijkt ook uit kwalitatief onderzoek (Pels, Distelbrink & Postma, 2009).

Sociaal en cultureel kapitaal

Voor laagopgeleide allochtone ouders zijn minder in staat hun kinderen te ondersteunen bij hun start in en gang door het onderwijs, als gevolg van een gebrek aan verbaal, sociaal, cultureel en informatiekapitaal (Pels, Distelbrink & Postma, 2009).

Opvoedingsonzekerheid

Voor allochtone ouders kan het vinden van een balans tussen continuïteit en verandering, tussen wat zij van huis uit meekregen en wat de bredere omgeving vraagt, een grotere opgave vormen dan voor autochtone ouders. Zij moeten bovendien opvoeden in een pedagogische context die zij in sommige opzichten als bedreigend ervaren. Hoe kinderen te sturen in een land 'waar je niet mag slaan', hoe te communiceren met kinderen, hoeveel bewegingsvrijheid tieners toe te staan? Dit zijn vragen die allochtone ouders in hoge mate bezighouden. Daarnaast zijn er vraagstukken rond opvoeding en religie en de omgang met discriminatie en stigmatisering. Allochtone ouders voeden hun kinderen veel vaker in armoede op, in een grootstedelijke omgeving (in concentratiewijken), als tienermoeder (in bepaalde groepen) of als alleenstaande moeder. Dit zijn allemaal omstandigheden die specifieke opvoedvragen met zich kunnen brengen. In (opvoedings)ondersteuning verdienen deze kwesties meer aandacht, evenals het gebrek aan betrokkenheid van vaders (Pels, Distelbrink & Postma, 2009; Distelbrink, 2009; Bijvoets, Van Heerebeek & Naber, 2009).

Binding en bonding

Vooral allochtone ouders van de eerste generatie kunnen (culturele) bedreiging ervaren vanuit de samenleving, wat soms kan doorslaan in *wantrouwen en antagonisme*. Meer of minder impliciet kunnen ouders de boodschap uitdragen dat respect er in deze context minder toe doet. Dit brengt niet alleen een risico mee voor de binding aan het gezin, maar ook aan de maatschappij. We weten nog weinig over de werking van dergelijke socialiserende invloeden, maar de kans dat ouders wantrouwen overbrengen op hun kinderen is niet ondenkbeeldig.

Islamitische ouders kiezen er vaak voor om de eigen culturele en religieuze identiteit te consolideren via eigen onderwijs, bijvoorbeeld vanuit moskeeën. Hier ligt het opvoedende accent eveneens sterk op naar binnen gerichte *bonding*. Zoals kan gelden voor ouders is ook de moskee nog onvoldoende geëquipeerd om jongeren te helpen de brug te slaan (Pels, Distelbrink & Postma, 2009).

Lacunes gezin

Lacune 6

Theorievormend onderzoek is nodig naar opvoeding in diverse groepen. Het beschikbare onderzoek is veelal toegepast. Pedagogische en psychologische theorievorming die aan de basis ligt van veel methodieken is nog te 'wit' en middleclass. Ook validering van vragenlijsten voor het meten van opvoeding bij niet-westerse gezinnen is nodig (zie ook Dahhan, 2007).

Lacune 7

Kwalitatief onderzoek naar de 'doorsnee' opvoeding in Hindostaanse en Antilliaanse gezinnen en ook bijvoorbeeld Kaapverdiaanse en Ghanese gezinnen en gezinnen uit voormalig Joegoslavië ontbreekt (ook naar de rol van vaders). Onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Chinese en Creools-Surinaamse gezinnen dateert van eind jaren negentig.

Lacune 8

Kwantificerend en longitudinaal onderzoek is gewenst naar opvoeding in verschillende etnische groepen in Nederland, waarbij hypothesen uit kwalitatief onderzoek kunnen worden getoetst en ook vaders systematisch worden bevraagd. Ook onderzoek naar de relatie tussen opvoeding en

(problematische) ontwikkeling. Dat is er op dit moment uitsluitend over kinderen van Marokkaanse en Turkse herkomst.

Lacune 9

Specifieke thema's. Onderzoek naar bijzondere omstandigheden die zich in allochtone gezinnen meer dan gemiddeld voordoen en de invloed ervan op opvoeding: opvoeden in armoede, opvoeden in concentratiewijken of etnisch gemengde wijken. Voorts onderzoek naar nieuwe ontwikkelingen zoals de toename van transnationalisme, ook via internet, en de invloed die daarvan ongetwijfeld uitgaat op de opvoeding en ontwikkeling.

Lacune 10

Grootschalig onderzoek naar betekenis van eenouderschap en de invloed daarvan op de opvoeding en ontwikkeling en onderzoek naar de betekenis van (afwezige of uitwonende) vaders voor de opvoeding. Zowel in groepen waar eenouderschap van oudsher veel voorkomt (Caribische groepen) als in groeperingen waar het een relatief nieuw en in omvang toenemend verschijnsel betreft (en het moeders, zo doet kwalitatief onderzoek vermoeden, voor meer problemen stelt).

Lacune 11

Onderzoek is gewenst naar de morele opvoeding, de religieuze opvoeding en de relatie tussen beide en ondersteuningsbehoeften van ouders en jongeren daarbij. In het licht van aandacht voor (preventie van) radicalisering en integratie/burgerschapsvorming is het van groot belang dat hier meer kennis over komt.

Lacune 12

Onderzoek ontbreekt naar de manier waarop de opvoeding in het gezin bijdraagt aan ontwikkeling van identiteit van jongeren, tegen-identiteiten, polarisatie/radicalisering of juist ontwikkeling tot democratisch burger. Zie ook lacune 4.

1.3 *Andere contexten: buurt, onderwijs en opvang*

Opvoeding vindt niet alleen in het gezin plaats maar ook daarbuiten, meer of minder intentioneel: in de kinderopvang, op school en in de buurt. Deze contexten bespreken we in deze en volgende paragrafen.

Buurt en 'village' rond gezin

De buurt en het informele netwerk rond gezinnen krijgen als opvoedend kader steeds meer aandacht van onderzoek en beleid, getuige ook de onderzoekscall van ZonMw voor versterking van de 'village' rond gezinnen. In Nederland is er nog weinig onderzoek gedaan naar de invloed van de buurt op gezin, opvoeding en opgroeien (RMO/RVZ, 2009). Daarnaast is nog weinig bekend over aanpakken die de 'village' kunnen versterken, maar daar komt vermoedelijk op korte termijn verandering in door het grote aantal projecten dat ZonMw op dit terrein ondersteunt. Daarbij is wel relevant dat succesvolle aanpakken ook worden vastgelegd en onderzocht. Voor allochtone jeugdigen en ouders is onderzoek naar de invloed die de buurt kan hebben minstens zo relevant als voor autochtonen, vanwege de sterkere concentratie in grote steden en onveilige buurten daarbinnen, het kleinere netwerk van ouders, het feit dat zij meer terugvallen op informele netwerken en hun grotere afstand tot formele instellingen (zie verder par. 4).

Lacune 13

De buurt en het informele circuit als opvoedende context: wat is erover bekend (bij allochtone groepen)? Onder welke voorwaarden vormt de buurt een steun of een belemmering bij het opvoeden? Hoe kan de eigen kracht van (buurt)netwerken worden versterkt?

Opvang en peuterspeelzalen

Naast het gezin en de buurt vormen kinderopvangvoorzieningen (dagopvang en tussen- en buitenschoolse opvang, gastouderopvang), peuterspeelzalen en voorscholen belangrijke voorzieningen waar kinderen meer of minder intentioneel opgevoed worden en in contact komen met leeftijdgenoten. Uit survey-onderzoek is bekend dat vooral Turkse en Marokkaanse ouders relatief weinig gebruikmaken van formele kinderopvang, maar dat hun kinderen juist meer dan autochtone kinderen deelnemen aan VVE-program-

ma's zoals die onder andere in peuterspeelzalen worden aangeboden (Keuzenkamp & Merens 2006; Gijsberts & Dagevos, 2009). Er is met andere woorden op jonge leeftijd al sprake van segregatie. Dat allochtone ouders weinig gebruikmaken van formele kinderopvang heeft te maken met een lager aandeel werkende moeders onder bepaalde groepen, (verwachte) cultuurverschillen tussen thuis en opvang en een sterke gerichtheid op informele opvang. Daarnaast speelt informatiegebrek een rol. Veel ouders zijn niet op de hoogte van de tegemoetkomingen die er bestaan voor gezinnen met een laag inkomen (Keuzenkamp & Merens, 2006). Uit de nulmeting voor de Monitor Diversiteit in het Jeugdbeleid van het CBS en het SCP komt overigens naar voren dat er landelijk nog geen betrouwbare gegevens zijn over deelname van verschillende groepen allochtone kinderen aan formele kinderopvangvoorzieningen zoals kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang (De Jong et al., 2010b).

Segregatie in het onderwijs

Segregatie is niet alleen beperkt tot de voorschoolse periode. Doordat allochtone jongeren veelal in wijken of gemeenten opgroeien met een hoge concentratie allochtone gezinnen, is ook in het basisonderwijs veelal sprake van etnische segregatie. Kinderen komen op school relatief weinig in aanraking met autochtone kinderen. In het voortgezet onderwijs wordt segregatie opnieuw versterkt doordat allochtone kinderen doorgaans meer in de lagere schooltypen terechtkomen (Gijsberts & Dagevos, 2009). In het basisonderwijs zijn allochtone leerlingen relatief vaak slachtoffer van pesterij en uitsluiting door medeleerlingen (Verkuyten & Thijs, 2002). Sinds een aantal jaren zijn er burger- en beleidsinitiatieven gericht op het doorbreken van segregatie in het basisonderwijs. Het lijkt relevant om kennis over goede voorbeelden op dit terrein bijeen te brengen.

Verhoudingen in het onderwijs

Een overzichtsstudie van het integratiebeleid van het Verwey-Jonker Instituut (2005) laat zien dat in het integratiebeleid veel aandacht is uitgegaan naar beïnvloeding van het sociaal en cultureel kapitaal van allochtone ouders en leerlingen. De sociale verhoudingen tussen leerkrachten en leerlingen en leerlingen onderling kregen veel minder systematische aandacht. Vanaf medio jaren tachtig maakt intercultureel onderwijs voor

alle leerlingen formeel deel uit van het onderwijsbeleid, maar dit onderwijs heeft altijd een marginale positie gehad ten opzichte van de op het bestrijden van achterstand gerichte beleidsonderdelen. Vanaf de jaren negentig kwam een toenemende nadruk op achterstandsbestrijding en assimilatie. Een ander thema dat de verhoudingen op school betreft is ouderbetrokkenheid. Al jaren zijn er inspanningen om de relatie tussen allochtone ouders en de school te verbeteren (zie o.a. het platform allochtone ouders en onderwijs van FORUM en de website www.ouderbetrokkenheid.nl). Het blijft echter een onderwerp waarover nog de nodige vragen leven in de praktijk, zo blijkt onder andere uit de lopende onderzoeken die in het kader van de Academische Werkplaatsen worden uitgevoerd. Een ander vraagstuk voor het onderwijs betreft de pedagogische afstemming tussen ouders en school. Dit onderwerp is extra van belang in relatie tot diversiteit, aangezien juist voor allochtone ouders de school een natuurlijk ingang is voor ondersteuning bij de opvoeding (Pels, Distelbrink & Postma, 2009; Dorrestein & Nauta, 2009).

Burgerschap in het onderwijs

Van het onderwijs wordt in toenemende mate een bijdrage verwacht aan maatschappelijke integratie en cohesie. Ontwikkelingen als individualisering, de toename van etnisch-culturele diversiteit en bedreigingen van de democratie vanuit religieus- en rechts-extremistische groepen hebben ertoe geleid dat in Nederland, zoals in andere Europese landen, de nationale identiteit, sociale cohesie en burgerschap op de politieke agenda zijn gekomen. Recent is burgerschapsvorming dan ook toegevoegd aan de doelen van het onderwijs (wetswijziging per 1 februari 2006). Er is nog weinig bekend over of en hoe dit onderwijs voor afzonderlijke groepen allochtone jongeren bijdraagt aan burgerschapsvorming.

Onderwijsachterstanden en onder advisering

Een van de belangrijkste vragen met betrekking tot onderwijs is uiteraard in hoeverre het allochtone leerlingen evenredige kansen biedt om maatschappelijk succesvol te zijn. De laatste jaren wordt er in gemeenten veel geïnvesteerd in het verbeteren van de startpositie van allochtone kinderen in het onderwijs. In veel peuterspeelzalen draaien VVE-programma's, die erop zijn gericht leerachterstanden bij kinderen die de Nederlandse taal minder

mchtig zijn te verkleinen. Uit het beschikbare onderzoek blijkt dat deze deels effectief zijn, deels ook niet. Of de programma's werken hangt voor een belangrijk deel af van de kwaliteit van de interactie tussen leidsters en kinderen. Al met al is het aantal onderzoeken naar de uitvoering en effectiviteit van voorschoolse programma's in Nederland nog beperkt (Meij, Mutsaers & Pennings, 2009).

De gang van allochtone kinderen door het onderwijs is goed gedocumenteerd in onderzoek. Gemiddeld hebben kinderen van allochtone herkomst bij hun start in het onderwijs nog steeds achterstanden. Ook aan het eind van het basisonderwijs blijven er achterstanden bestaan. Allochtone kinderen behalen gemiddeld een lagere Cito-toetscore dan autochtone leeftijdgenoten. Vervolgens stromen ze vaker door naar lagere schooltypen, verlaten ze het voortgezet onderwijs vaker vroegtijdig en komen ze minder terecht in hogere vormen van beroepsonderwijs of universitair onderwijs. Er is echter sprake van een inhaalslag. Dat blijkt onder andere uit vermindering van prestatieverschillen bij instroom in het onderwijs, de sterke verbetering van rekenprestaties in het basisonderwijs in bepaalde groepen, de verdubbeling van de toestroom van Turken en Marokkanen in hogere vormen van voortgezet onderwijs in de afgelopen jaren en een toename van allochtonen op hbo's en in het wetenschappelijk onderwijs (Gijsberts & Dagevos, 2009). Taalachterstanden van allochtone kinderen blijven een punt van zorg, vooral in sommige etnische groepen (onder andere de Turkse). Terwijl er over prestaties en in-, door- en uitstroom uit het onderwijs diverse landelijke cijfermatige gegevens zijn, uitgesplitst naar etnische herkomst, is landelijk niet bekend welk deel van de allochtone kinderen deelneemt aan speciaal basisonderwijs (De Jong et al., 2010b).

Een in de literatuur terugkerend probleem waar wij hier kort aandacht aan willen besteden is onder advisering. ZonMw heeft ons gevraagd hier expliciet naar te kijken, mede naar aanleiding van een recent Amsterdams onderzoek (Gemeente Amsterdam, 2007) dat dit probleem opnieuw in de actualiteit bracht. Een nadere blik op de recente onderzoeken (Onderwijsinspectie, 2007) bevestigt echter niet dat leerlingen uit allochtone groepen systematisch en substantieel lagere adviezen krijgen bij dezelfde prestaties. Wel zouden leerkrachten niet altijd goed kunnen inschatten wat leerlingen kunnen. Zowel bij schoolprestaties als bij advisering wegen oordelen van

leerkrachten mee. Vooral leerlingen uit lagere sociale klassen (waaronder veel allochtone leerlingen) zijn kwetsbaar voor te lage verwachtingen of inschattingen van prestaties (idem).

Een thema dat tot slot relevant is om te benoemen in relatie tot onderwijs is de grote moeite die vooral allochtone leerlingen hebben om stageplekken te vinden. Uit SCP-onderzoek blijkt dat uitsluiting van allochtone jongeren plaatsvindt bij instroom in de arbeidsmarkt (Andriessen et al., 2007). De laatste tijd neemt de jeugdwerkloosheid onder allochtone jongeren weer toe (Gijsberts & Dagevos, 2009).

Lacunnes onderwijs

Lacune 14

Er zijn geen (betrouwbare) gegevens voorhanden over onder andere het gebruik van kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang in afzonderlijke etnische groepen. Daarmee is onduidelijk in hoeverre allochtone ouders deze voorzieningen feitelijk gebruiken.

Lacune 15

Een overzichtsstudie is nodig van veelbelovende initiatieven om segregatie in het onderwijs te doorbreken.

Lacune 16

De onderwijsprestaties bepalen grotendeels de adviezen voor het voortgezet onderwijs, maar ook in prestaties zijn oordelen van leerkrachten vervat. Om goed zicht te krijgen op onder advisering is meer langeretermijn-onderzoek nodig (op het vo, na enige jaren, kan pas duidelijk worden of daadwerkelijk sprake is geweest van onder advisering). Meer onderzoek naar de wijze waarop leerkrachten hun oordelen bepalen, met aanvullende informatie over intelligentie en motivatie van allochtone leerlingen, zou daarnaast aan te raden zijn.

Lacune 17

Wat is er bekend over de beleving van burgerschap bij jongeren van verschillende etnische afkomst en over de werking van burgerschapsprogramma's in het onderwijs voor verschillende etnische groepen?

1.4 Basisvoorzieningen voor jeugd en gezin

In deze paragraaf bespreken we basisvoorzieningen voor jeugd en gezin, die voor iedereen toegankelijk zouden moeten zijn. Allereerst komen culturele voorzieningen, sportfaciliteiten en het jongerenwerk ter sprake. Vervolgens kijken we naar preventieve ondersteuning bij opgroeien en opvoeden en de rol van Centra voor Jeugd en Gezin daarbij.

Culturele participatie en sport

In de monitor Diversiteit in het Jeugdbeleid die het SCP en het CBS hebben ontwikkeld met subsidie van ZonMw wordt een overzicht gegeven van beschikbare cijfers over sportdeelname, deelname aan sportverenigingen en verschillende indicatoren voor culturele participatie, zoals bibliotheeklidmaatschap en het bezit van een museumjaarkaart. Allochtone jongeren hebben minder vaak een CJP, gaan minder naar een museum of naar het theater dan autochtone jongeren, maar maken even vaak gebruik van de bibliotheek (De Jong et al., 2010a, 2010b). De landelijke cijfers over culturele participatie weerspiegelen niet de omvang of het belang van informele cultuurparticipatie door allochtone jongeren. Dit type circuits (eigen feesten, plekken waar jongeren muzikaal of anderszins hun creativiteit ontplooiën) kunnen belangrijk zijn voor de talentontwikkeling van jongeren. Daarnaast zijn ze relevant als context waarbinnen jongeren elkaar ontmoeten, voor identiteitsontwikkeling et cetera. Het lijkt een thema te zijn waarnaar nog weinig onderzoek is verricht.

Hier gaan we in het bijzonder in op sportdeelname. Daarover is wel veel bekend. Recent is een overzichtsstudie verschenen over sport en diversiteit waarin de belangrijkste bevindingen zijn samengebracht (Kemper, 2010). In het onderstaande zetten we ze op een rij. Beleid kent aan sportdeelname door allochtone jongeren veel doelen toe: gezondheidsbevordering, maar ook de bevordering van interetnisch contact, het bijbrengen van normen en waarden et cetera. Sportverenigingen zijn bovendien plekken waar jongeren ervaring kunnen opdoen met vrijwilligerswerk en bestuurswerk. Allochtone jongeren sporten volgens onderzoek minder in verenigingsverband dan autochtone jongeren; vooral allochtone meisjes doen dit stukken minder. Factoren die de sportdeelname van (allochtone) jongeren beïnvloeden zijn

om te beginnen de kosten verbonden aan een verenigingslidmaatschap (contributie, uitrusting en reiskosten). Ook de sportinfrastructuur ontbreekt vaak in achterstandswijken. Daarnaast spelen ook culturele factoren mee, zoals de voorkeur voor bepaalde typen sporten of voor seksescheiding. Onbekendheid met (georganiseerde) sport en met het verenigingswezen bij de ouders, weerstand van hun kant en op religie geïnspireerde normen (bijvoorbeeld angst voor breken van het maagdenvlies en voor contact met jongens) worden tevens als factoren genoemd. Ten slotte sluit het aanbod van bestaande sportbegeleiding, aanbod en accommodaties niet altijd aan bij de diverse culturen/religies van minderheden. We merken wel op dat het gebruik van laagdrempelige buurtsportvoorzieningen door allochtone jongeren in grote steden aanzienlijk hoger ligt dan dat van sport in verenigingsverband. Naast de kostenfactor speelt het minder verplichtende karakter hierbij een belangrijke rol: sport is zo gemakkelijker te verenigen met het ontmoeten van vrienden en familie. Een probleem bij buurtsporten kan zijn dat in achterstandswoonbuurten spelende en sportende jongeren vaak als overlast worden gezien.

Wat betreft het verenigingsleven is het beeld dat de eigen 'etnische' verenigingen in sommige opzichten beter functioneren (bijvoorbeeld als kader voor vrijwilligerswerk) dan algemene verenigingen. Dit terwijl het bestaan van deze verenigingen politiek gevoelig ligt en ze niet altijd zonder meer worden ondersteund. Het lidmaatschap van allochtone jongeren in algemene verenigingen is niet altijd zonder problemen. Met de instroom van grote groepen allochtone jongeren (bijvoorbeeld in voetbalclubs) en de beperkte instroom van ouders als vrijwilligers ontstaan soms praktische problemen (rond trainingen, brengen/halen, et cetera). Vaak is sprake van een nog vrijwel volledig wit kader in traditionele verenigingen. Daarbij komt dat sportverenigingen vaak een beperkte capaciteit hebben en het moeilijk blijkt allochtone vrijwilligers te recrutereren. In etnische clubs raken allochtone leden eerder dan in algemene clubs betrokken bij de organisatie en vervullen zij ook alle functies, zoals in het bestuur. Deze clubs lijken allochtonen met andere woorden betere ontplooiingsmogelijkheden te bieden en bovendien meer bij te dragen aan versterking van contacten. Over het algemeen blijken jongeren maar weinig hechte vrienden aan gemengd sporten (in algemene verenigingen) over te houden. Sport lijkt bestaande sociale netwerken te versterken maar niet altijd netwerken te verbreden.

Jongerenwerk

Een van de contexten waarbinnen jongeren vrije tijd doorbrengen of waar ze ondersteuning kunnen vinden is het jongerenwerk. In buurtcentra bieden jongerenwerkers jongeren een eigen plek. Daar, en ook op straat, adviseren en ondersteunen ze jongeren waar mogelijk en spreken ze hen ook aan op gedrag. Verschillende vraagstukken spelen in de professionele praktijk van het jongerenwerk een rol, zoals de keuze tussen een ‘zachte’ of een ‘harde’ aanpak. Een van de vraagstukken waar het jongerenwerk een antwoord op probeert te vinden is hoe een vertrouwensrelatie met jongeren op te bouwen, maar hen tegelijkertijd ook aan te spreken op gedrag dat niet door de beugel kan.

Het jongerenwerk is bij uitstek een plek waar jeugdparticipatie en burgerschapsvorming ondersteund kunnen worden, bijvoorbeeld door jongeren zelf activiteiten te laten organiseren. Evenals aan sport wordt aan jongerenwerk in toenemende mate een maatschappelijke taak toebedacht: het begeleiden van jongeren tot actieve burgers, het tegengaan van polarisatie en het signaleren van radicalisering. Jongerenwerkers hebben op deze punten meer ondersteuning nodig.

Evenals in sportverenigingen speelt in het jongerenwerk het vraagstuk van segregatie. Deels vindt jongerenwerk binnen specifieke etnische kaders plaats. Er is discussie over de vraag of dit nodig en wenselijk is. Jongeren van verschillende etnische groepen hebben eigen muzikale en culturele voorkeuren en ook eigen ondersteuningsvraagstukken. Een andere vraag luidt of het werk van jongerenwerkers effectiever is als zij dezelfde etnische herkomst hebben als jongeren die zij ondersteunen (bron: Steketee & Flikweert, te verschijnen). Het jongerenwerk begint langzaamaan ook gebruik te maken van digitale middelen om jongeren te bereiken (bijvoorbeeld Braam & Distelbrink, 2009). Er is nog weinig bekend over de do's en don'ts en de opbrengst van dit soort nieuwe aanpakken.

Lacunes jongerenwerk, culturele participatie en sport

Lacune 17

Onderzoek is nodig naar interculturele competenties van professionals in het jongerenwerk en behoeften aan ondersteuning bij het omgaan met diversiteit.

Lacune 18

Onderzoek naar cultuurparticipatie beperkt zich vaak tot formele kaders/structuren. Terwijl veel allochtone jongeren in informeel verband cultureel actief zijn. Meer onderzoek naar deze meer informele vormen van cultuurparticipatie is gewenst. Wat dragen ze bij, wat betekenen ze voor jongeren en op welke manier kunnen ze worden ondersteund?

Lacune 19

Effectonderzoek is nodig: wat zijn werkzame innovatieve praktijken als het gaat om het stimuleren van diversiteit binnen een vereniging en het omgaan met instroom van grote migrantengroepen?

Lacune 20

En er is behoefte aan beschrijvend onderzoek: Hoe moet je te werk gaan om sport als positieve stimulans te laten dienen? (Er zijn ook negatieve kanten: sport leidt ook tot agressie, sociale uitsluiting en discriminatie.) Wat zijn voorwaarden om sport positief te laten werken, in termen van vaardigheden van professionals en vrijwilligers, competenties, structuur van de vereniging et cetera?

Lacune 21

Hoe kan buurtsport beter professioneel worden ondersteund?

Lacune 22

Wat is de invloed van professionalisering en schaalvergroting op de ontwikkeling van sportparticipatie van (allochtone) jongeren?

Opvoedingsondersteuning

Sociale en pedagogische ondersteuning van opvoeders geldt als een belangrijke beschermende factor, vanwege de bijdrage ervan aan het vermogen tot adequaat opvoeden. Allochtone ouders vallen vergeleken met autochtone ouders voor opvoedingsondersteuning terug op een kleinere en dan vooral informele kring. Deze kring is doorgaans ook beperkter wat betreft aanwezig cultureel en informatiekapitaal. Bestaande voorzieningen slagen er maar slechts ten dele in ondersteuning te bieden; vraag en aanbod sluiten nog te weinig op elkaar aan. De kloof tussen de vraag van allochtone ouders om informatie en steun en het reguliere aanbod aan opvoedingsondersteuning is doorgaans nog groot. Intussen bestaat een breed scala aan projecten die beogen ouders bij te staan in het bevorderen van de cognitieve en schoolse ontwikkeling van hun kinderen. Voor pedagogische vragen en problemen van ouders, bijvoorbeeld over de communicatie met en opvoeding van pubers en de ontwikkeling van nieuwe gezagsverhoudingen, bestaat vanuit het reguliere aanbod minder aandacht. Dit geldt nog meer voor de religieuze opvoeding en het rijmen van 'eigen' waarden en normen met de in Nederland gangbare permissiviteit tegenover jongeren en vrouwen. Het beschikbare onderzoek (Pels, Distelbrink & Postma, 2009) duidt op een gebrek aan aansluiting bij de behoeften van ouders en een eenzijdige gerichtheid op informatieoverdracht en cursorisch aanbod. Bij allochtone ouders bestaat echter, zoals overigens ook bij autochtonen, juist vooral behoefte aan laagdrempelige uitwisseling van informatie met andere opvoeders en, in mindere mate, met deskundigen. Juist de als moeilijk bereikbaar te boek staande ouders staan afwijzend tegenover een aanbod met een top-down karakter; zij willen zelf aan het roer blijven. De laatste jaren is wel sprake van de opkomst van laagdrempelige bottom-up initiatieven vanuit eigen kring. De continuïteit van dergelijke - vaak vrijwillige - projecten is echter niet vanzelfsprekend, laat staan de link met het professionele aanbod (Pels, Distelbrink & Postma, 2009). Enkele recente onderzoeken, uitgevoerd binnen de academische werkplaats Diversiteit in het Jeugdbeleid, bevestigen het geschetste beeld. Het feit dat allochtone ouders moeilijk te bereiken zijn door laagdrempelige vormen van opvoedingsondersteuning heeft, zo wordt opnieuw bevestigd, onder meer te maken met onbekendheid en/of het nega-

tieve imago van voorzieningen. Bovendien zijn deze ouders minder gewend op de opvoeding te reflecteren waardoor opvoedingsvragen vaak latent zijn (Distelbrink, 2009; Dorrestein & Nauta, 2009; Muller & Van den Reek, 2009).

CJG

Voor ouders en jongeren is het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) dé plek waar ze in de nabije toekomst in alle gemeenten laagdrempelige steun, informatie en advies moeten kunnen vinden over opvoeding en opgroeien. Pharos heeft in opdracht van het ministerie van VROM/WWI en het ministerie voor Jeugd en Gezin enkele pilots uitgevoerd waarin is geëxperimenteerd met verschillende modellen van interculturalisatie in het CJG. De resultaten hiervan zullen gebruikt worden voor de 'gereedschapskist interculturalisatie CJG' die onderdeel wordt van de handreiking CJG voor gemeenten. Op het moment van schrijven van dit rapport waren de bevindingen nog niet beschikbaar. Uit de vooronderzoeken die voor de Amsterdamse Kenniswerkplaats Tienplus (in het kader van het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid) zijn uitgevoerd, komt naar voren dat het CJG (in Amsterdam OKC) er maar ten dele in slaagt allochtone ouders te bereiken. In verschillende stadsdelen zal binnen deze kenniswerkplaats de komende jaren gewerkt worden aan:

- Een beter op de behoeften van allochtone ouders aansluitend aanbod (met ook aandacht voor religie).
- Diversiteitsgevoeligheid van het stadsbreed toegepaste programma Triple P.
- Outreachend werken (met o.a. school en zelforganisaties als vindplaats).
- Samenwerking met initiatieven uit migrantenkring.
- Participatieve methoden en professionalisering www.kenniswerkplaatstienplus.nl Ook in de andere academische werkplaatsen Diversiteit in het Jeugdbeleid en in andere projecten Diversiteit in het Jeugdbeleid staat een betere aansluiting van het CJG bij ouders en jongeren hoog op de agenda. Landelijk is nog een vraag hoe jongeren te ondersteunen in het CJG (zie onder andere het CJG-dossier op www.nji.nl).

Frontlinie- of bottom-up initiatieven

'Frontlinie' is een benaming voor personen en organisaties die dicht bij (groepen) burgers staan en activiteiten ondernemen om hun belangen te behartigen. Het initiatief voor deze activiteiten komt vaak 'uit eigen kring'. De (Marokkaanse) buurtvaders zijn een bekend voorbeeld. De frontlinie vervult vaak, via een meer informeel en laagdrempelig aanbod, een brugfunctie tussen moeilijke bereikbare (migranten)groepen en de geïnstitutionaliseerde hulpverlening. Deze brugfunctie kan allerlei verschijningsvormen aannemen: van het ontsluiten van een tot dan toe voor professionals moeilijk toegankelijke doelgroep tot en met coproductie van een (aangepast) aanbod voor een specifieke doelgroep. Een knelpunt is dat samenwerking tussen frontliniewerkers en professionals vaak gestalte krijgt in tijdelijke projecten, zonder structurele middelen. Het risico is de uitholling van de vrijwillige inzet van frontliniewerkers, zeker als vrijwilligers in projecten - die meestal ontwikkeld worden door professionals - alleen worden ingezet als middel om een doelgroep te bereiken. In meer incidentele samenwerkingsverbanden is bovendien meestal weinig ruimte voor deskundigheidsbevordering, terwijl daar wel behoefte aan is. Maar ook bij professionals en in instellingen zou sprake moeten zijn van deskundigheidsbevordering, namelijk ten aanzien van de vraag hoe het beste samen te werken met frontliniewerkers, met inachtneming van ieders taak en (professionele) verantwoordelijkheid. In veel gevallen ontbreekt het hier nog aan. In de randvoorwaardelijke sfeer is een belangrijk knelpunt dat er geen eenduidige probleem-eigenaar is van het gegeven dat het professionele aanbod aan voorzieningen migrantengezinnen (nog) onvoldoende (effectief) bereikt. De belangrijkste aanbeveling uit recent onderzoek naar de brugfunctie van de fontlinie (De Grijter, Tan & Pels, 2009) is dan ook dat gemeenten - gegeven hun centrale positie in het lokale jeugdbeleid - hierin een regierol op zich nemen.

Lacunes opvoedingsondersteuning en bottom-up projecten

Lacune 23

Er zijn nog weinig methodieken die erop zijn gericht ouders te ondersteunen bij de ontwikkeling van nieuwe gezagsverhoudingen, communicatie met kinderen, opvoeden als moslim in de westerse context en omgaan met discriminatie/stigmatisering. Dit zijn allemaal deelterreinen waarover onzekerheden bestaan bij (subgroepen) ouders van migrantenherkomst.

Methodiekontwikkeling is gewenst op deze terreinen (ondersteund met onderzoek). Ook waar het gaat om het betrekken van vaders bij de opvoedingsondersteuning.

Lacune 24

Kwalitatief onderzoek, bijvoorbeeld op basis van observatie en naar de interactie tussen jeugd/gezin en voorzieningen (zoals Centra Jeugd & Gezin) ontbreekt hoegenaamd. Dergelijk onderzoek is van belang om beter inzicht te krijgen in de haperende wisselwerking tussen de partijen en op basis daarvan een betere aansluiting te realiseren tussen ouders/jeugd aan de ene kant (bijvoorbeeld door middel van psycho-educatie) en voorzieningen en professionals aan de andere.

Lacune 25

Het is gewenst ook participatief onderzoek op touw te zetten waarin ouders/jeugd worden betrokken bij de ontwikkeling of verbetering van op hen gerichte voorzieningen. Dit gaat onder andere gebeuren binnen de Amsterdamse Kenniswerkplaats Tienplus.

Lacune 26

Verder verdient de rol van eigen kracht en initiatief van onderop (de frontlinie) nadere aandacht, evenals de mogelijkheid deze te verbinden met het reguliere aanbod en visieontwikkeling op de samenhang tussen beide.

Lacune 27

In de bredere pedagogische infrastructuur ontbreekt een gezamenlijke visie op opvoeding en een gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid, aldus Bakker en Van Oenen (2007). Vooral jongeren in gezinnen van nieuwe Nederlanders kan dit kwetsbaar maken, omdat in hun geval de verschillende opvoedingscontexten onderling minder verbonden zijn. Voor zover hier onderzoek naar is gedaan, beperkt dit zich tot de verhouding tussen gezin en school. Onderzoek is gewenst naar andere partijen binnen de 'bredere pedagogische infrastructuur', zowel de opvoedingsonzekerheid en -competenties bij professionals als de interacties en afstemming tussen vooral het gezin en deze partijen.

Lacune 28

Gemeenten hebben, gegeven hun regiefunctie, behoefte aan een handreiking over inpassing van (subsidiëring van) frontliniewerk in het preventieve jeugdbeleid. Daarmee is de gemeente enerzijds in staat het frontliniewerk objectiever te beoordelen en anderzijds effectiever te faciliteren. Nu is nog te veel sprake van subsidiëring van allerhande goedbedoelde projecten, die niettemin tekortschieten in kwaliteit en continuïteit en die bovendien vaak geheel los van de reguliere jeugdzorg opereren. De jeugdzorg zelf en de ontoreikende regie van de gemeenten zijn daar ook debet aan. In dat licht is het aanbevelenswaardig nader onderzoek te doen naar de feitelijke interacties en samenwerking tussen werkers in frontliniepraktijken en reguliere voorzieningen in bijvoorbeeld scholen, Centra voor Jeugd en Gezin en de jeugdhulpverlening. Dit interactieonderzoek kan de aanwijzingen die er zijn van verschillen in 'klinische realiteit', miscommunicatie en onderling wantrouwen blootleggen en tegelijkertijd zicht geven op randvoorwaarden voor een effectieve samenwerking tussen frontliniewerk, professionals en instelling en beleid.

1.5 Interventies voor jeugdigen

In deze paragraaf bespreken we een aantal specifieke interventies gericht op jeugdigen waarvan gevraagd is of we hier aandacht aan konden besteden: interventies gericht op het tegengaan van polarisatie en radicalisering, methodieken gericht op Marokkaanse jeugdigen, maatjesprojecten en ZAT's. Allereerst komt de jeugdzorg aan de orde.

Jeugdzorg

Allochtone jongeren zijn mede als gevolg van de afstand die bestaat tussen vraag en aanbod (en de gebrekkige vroegsignalering door ouders) ondervertegenwoordigd in de vrijwillige hulpverlening en oververtegenwoordigd in de niet-vrijwillige, zwaardere hulpverlening (Baecke et al., 2009; Boon, De Haan & De Boer, 2010; Pels, Distelbrink & Postma, 2009). In de jeugdzorg en (jeugd)GGZ verbreken allochtone cliënten bovendien nogal eens voortijdig het contact omdat er te weinig rekening wordt gehouden met hun 'klinische realiteit'. De opvattingen en handelingswijzen die zij voorstaan spelen

nauwelijks een rol bij de diagnose van problemen en bij het vaststellen van de aanpak ervan. Nog meer bezwaren leven ten aanzien van de jeugdhulpverlening en kindbescherming. Ouders menen nogal eens dat er buiten hen om wordt gewerkt en dat kinderen worden aangemoedigd om een oplossing buitenshuis te zoeken. Daarbij worden culturele stereotypen over de thuissituatie niet altijd geschuwd. Van de jongeren die terechtkomen in de justitiële jeugdinrichtingen is bekend dat zij nauwelijks gebruik hebben gemaakt van het bestaande aanbod aan steun en hulp. Naast onbekendheid en wantrouwen aan de kant van het gezin speelt een gebrek aan sensitiviteit voor de 'klinische realiteit' van het gezin mee (Pels, Distelbrink & Postma, 2009). Een recente interessante ontwikkeling is de opkomst van internet-hulpverlening. Vooral allochtone jongeren maken er veel gebruik van, en de tevredenheid is groot (bijvoorbeeld Berendz & Verdonk, 2009). Een belangrijke en nog onbeantwoorde vraag is of jongeren via dit type hulpverlening ook daadwerkelijk eerder de stap nemen naar de reguliere hulpverlening als zij problemen hebben.

Ecologische validiteit van interventies

Momenteel is er veel aandacht voor de *effectiviteit van interventies*, maar zolang de (culturele) context buiten beschouwing blijft zijn bereik en doeltreffendheid ervan niet gegarandeerd. Ook interventies die als veelbelovend of effectief te boek staan hebben veelal hun werkzaamheid bij etnische groepen niet bewezen, en als dat wel het geval is zijn ze meestal niet 'ecologisch' gevalideerd in Nederland. 'Rekening houden met diversiteit' behoort niet tot de standaardcriteria om de effectiviteit van interventies te meten. De theoretische onderbouwing, werkzame mechanismen, inbedding van de interventie (benadering, taalproblematiek, werken aan vertrouwen) moeten doordacht worden op validiteit voor verschillende doelgroepen. Ook de relatie tussen interventies en hun uitvoeringscontext (professionalisering, diversiteitsbeleid voorzieningen) verdient veel meer aandacht in effectonderzoek dan deze tot op heden heeft gehad (Pels, Distelbrink & Tan, 2009). Een inventarisatie van interventies en instrumenten voor ZonMw door het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) laat zien dat door de databank Effectieve Jeugdinterventies erkende interventies slechts deels zijn aangepast voor allochtone groepen, waarbij opvalt dat aanpassingen

meestal beperkt blijven tot het aspect 'communicatie'. Weinig is bekend over het bereik bij allochtone groepen en over effectiviteit voor deze groepen. Veel interventies die in migrantenkringen zijn ontwikkeld en nauw aansluiten bij behoeften in doelgroepen, hebben zich nog niet kunnen bewijzen. Instrumenten voor het signaleren of screenen van risico's of problemen zijn nauwelijks aangepast aan of onderzocht voor gebruik onder migranten (Ince & Van den Berg, 2009).

Lacunnes jeugdzorg/interventies

Lacune 29

Er vindt geen structurele monitoring plaats van het bereik van interventies bij migranten; gevoeligheden rondom etnische registratie zijn hieraan mede debet. Het is aan te raden de mogelijkheden hiertoe nader te onderzoeken.

Lacune 30

Er is nader onderzoek nodig om erkende/veelbelovende interventies 'diversiteitsgevoeliger' te maken.

Lacune 31

Interventies die uit de doelgroepen voortkomen ontberen meestal theoretische onderbouwing en hun methoden zijn evenmin gedocumenteerd.

Lacune 32

Integratie is nodig van 'diversiteitscriteria' in bestaande systemen voor de toetsing van de effectiviteit van interventies, zoals de Preffi (gezondheidsbevordering) en de Erkenningscommissies voor Jeugd- en Gedragsinterventies. Het is noodzakelijk hiertoe stappenplannen te ontwikkelen die verkenning, aanpassing, en vervolgens toetsing en evaluatie inhouden.

Lacune 33

Onderzoek is nodig naar de bruikbaarheid en validiteit van instrumenten voor signalering en screening van problemen bij migrantenjeugd en opvoeders.

Interventies gericht op het tegengaan van polarisatie/radicalisering

Het COT heeft samen met FORUM een onderzoek uitgevoerd naar initiatieven gericht op de preventie van polarisatie en radicalisering (Kennissynthese preventie van polarisatie en radicalisering in het jeugdbeleid, 2009). Kort samengevat luiden de bevindingen dat er veel preventieve activiteiten zijn, gericht op bewustwording en weerbaarheid, zowel gericht op jongeren zelf (bijvoorbeeld discussiebijeenkomsten en weerbaarheidstrainingen), als op professionals. Bij professionals betreft het vaak eenmalige trainingen die weinig zijn toegespitst op hun beroepspraktijk. Er is nog weinig bekend over werkzame factoren. Het beschikbare aanbod is niet altijd toegankelijk (gemaakt) of toepasbaar voor derden. In het onderwijs zijn er projecten gericht op burgerschapsvorming (zie eerder) die indirect kunnen bijdragen aan preventie van radicalisering. Bij verschillende groepen professionals bestaat een duidelijke behoefte aan vergroting van kennis over radicalisering, zo blijkt uit evaluaties van trainingen voor professionals in het onderwijs, jongerenwerk en jeugdhulpverlening in Amsterdam. Minstens zo groot blijkt de behoefte aan kennis en competenties op het bredere vlak van diversiteit (bron: Pels, de Gruijter & Van Middelkoop, 2008).

Methodieken specifiek gericht op Marokkaanse jeugdigen

In diverse gemeenten in Nederland zijn er projecten die zich richten op preventie en repressie van problemen onder en met Marokkaanse jongeren, voornamelijk jongens. Het Verwey-Jonker Instituut heeft hier in 2008 een onderzoek naar uitgevoerd. Projecten richten zich in de meeste gevallen op jongeren die problematisch gedrag vertonen, maar er zijn weinig projecten voor meisjes en ook minder voor internaliserend probleemgedrag. We zien dat beleid langzaam afstapt van bootcamps. Uit onderzoek is duidelijk geworden dat deze aanpak niet werkt. (Vandenbroucke et al., 2008).

Op *preventief vlak* werken gemeenten steeds meer met mentoring door jongeren of volwassenen uit de eigen gemeenschap, vooral binnen het onderwijs. Daarvoor zijn projecten waarbij contacten met belangrijke volwassenen in de gemeenschap (moskee, sportclub) worden versterkt veelbelovende, maar helaas slecht onderzochte, aanpakken. Daarnaast willen gemeenten graag inzetten op het doorbreken van contacten met leeftijdgenoten die op het slechte pad zijn en het versterken van prosociale contacten (met de eigen peergroup). Dat gebeurt nog weinig, evenals de

empowerment van jongeren, het positief stimuleren van goed gedrag. Binnen de *repressieve* interventies zetten enkele gemeenten projecten in voor Marokkaanse jongeren waarbij jongeren te kijk worden gezet voor hun omgeving voor het uitvoeren van hun straf (bijvoorbeeld in de eigen wijk de straat schoonmaken). Het is nog onbekend of dergelijke aanpakken effectief zijn (idem).

Ten slotte onderkennen gemeenten het belang van samenwerken met de gemeenschap, maar weten zij soms niet hoe de samenwerking vorm te geven (reguliere instellingen slaan nog niet gemakkelijk een brug naar de frontlinie). Zij kunnen tot slot ouders nog weinig bereiken en betrekken bij aanpakken gericht op jongeren.

ZAT's

Aan het Verwey-Jonker Instituut is gevraagd om specifiek aandacht te besteden aan interculturalisatie van ZAT's (Zorgadviesteams die aan scholen zijn verbonden). Een korte rondgang langs het landelijk Instituut voor ZAT's van het NJi en uitgebreide internet searches hebben duidelijk gemaakt dat er geen overzicht is van de wijze waarop diversiteit binnen de ZAT's aandacht krijgt en/of een probleem vormt. Wel is aannemelijk dat de professionals uit diverse werkvelden die in ZAT's samen zoeken naar goede oplossingen voor problemen met leerlingen op scholen soms voor nieuwe dilemma's kunnen komen te staan of te maken krijgen met pedagogische verlegenheid in relatie tot diversiteit (zie verder paragraaf 6).

Maatjesprojecten

In gemeenten worden op het moment veel maatjesprojecten ingezet om jongeren te helpen de achterstanden in 'kapitaal' die ze op autochtone leeftijdgenoten hebben te verminderen. Een meer succesvol persoon wordt daarbij gekoppeld aan een minder kansrijke jeugdige. Dergelijke projecten hebben vaak meerdere doelen. Een achterliggend doel kan zijn culturele of sociale afstanden te overbruggen (personen uit verschillende etnische groepen of klassen worden aan elkaar gekoppeld). Over de werkzame elementen en de effectiviteit van maatjesprojecten voor migrantenjeugd is nog nauwelijks iets bekend. (bron: interne documenten Verwey-Jonker Instituut)

Lacunae preventie radicalisering

Lacune 34

Methodiekontwikkeling is gewenst voor het ondersteunen van professionals bij het herkennen van en omgaan met (dreigende) radicalisering en bij preventie van radicalisering. Netwerken om dat te ondersteunen.

Lacune 35

Er is meer inzicht nodig in de factoren die een interventie gericht op preventie van radicalisering succesvol maken ('evidence-based'). Daarbij moet onderzocht worden wat het bereik is van de geïnventariseerde interventies en wat het effect is van deze interventies in termen van het verkleinen van de voedingsbodem voor radicalisering.

Lacunae methodieken Marokkaanse jongeren

Lacune 36

Er moet meer kennis komen over hoe de samenwerking met de frontlinie (in het bijzonder binnen de migrantengemeenschap zelf) tot stand te brengen is en hoe de afstand tot gezinnen te verkleinen is.

Lacune 37

Onderzoek is gewenst naar de effectiviteit van enkele veel gebruikte of geliefde projecten zoals mentoring, maar ook van strenge sancties zoals het uitvoeren van een straf in de eigen buurt.

Lacunae ZAT's

Lacune 38

In hoeverre levert etnische diversiteit problemen op bij het signaleren, duiden en bespreken van problemen van individuele leerlingen in het ZAT? Wat zijn succesfactoren in het goed omgaan met/communiceren over hulpplannen met allochtone ouders? Hoe kunnen allochtone ouders (en jongeren?) meer worden betrokken bij het ZAT?

Lacunes maatjesprojecten

Lacune 39

In lacune 1 is al het belang genoemd van onderzoek naar maatjes- of mentorprojecten. Daar stond vooral de bijdrage van dit type projecten aan schoolsucces centraal. Een andere vraag is wat de effecten en resultaten zijn van de maatjesprojecten als het gaat om de verbondenheid tussen (leden van) verschillende groepen en hoe deze verbondenheid bij kan dragen aan het bevorderen van maatschappelijke participatie en van een positief zelfbeeld. Daarbij is het van belang na te gaan of behaalde resultaten hetzelfde zijn voor alle doelgroepen als het gaat om gender, etniciteit en leeftijd.

Lacune 40

Bij onderzoek naar maatjesprojecten is nog specifiek te achterhalen wat de belangrijkste voorwaarden en structuren zijn om het werk als maatje te ondersteunen. Zijn hierin verschillen tussen allochtone en autochtone cliënten, of tussen allochtone en autochtone maatjes?

1.6 Opleiding en professionalisering

Intercultureel vakmanschap vormt een van de pijlers van het actieprogramma *Diversiteit in het jeugdbeleid* van de ministers voor Jeugd en Gezin en van Wonen, Werken en Integratie. Dit is niet zonder reden. In de (preventieve) jeugdzorg en GGZ verbreken allochtone cliënten nogal eens voortijdig het contact omdat te weinig rekening wordt gehouden met hun 'klinische realiteit'. De competenties van de uitvoerende professionals leggen een zwaar gewicht in de schaal als het gaat om een succesvol diversiteitsbeleid. Het is daarom zaak de bestaande competentieprofielen van professionals in de preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdsector te specificeren op het gebied van (sub)culturele sensitiviteit en te werken aan professionalisering in het onderwijs en na- en bijscholing.

Interculturele competenties

Een goed onderbouwde uitwerking van relevante competenties voor uitvoerende professionals in de preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdsector is niet voorhanden. Het NJi, MOVISIE en Pharos werken hieraan in het kader van het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid. Hierbij is ook aandacht voor managementvaardigheden om interculturele competenties goed te doen landen binnen organisaties, randvoorwaarden en mogelijkheden met betrekking tot het gebruik van de competenties en voor implementatie van het profiel in opleidingen en instellingen.

Om te komen tot een overzicht van interculturele competenties voor de preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdzorg is uitgegaan van relevante interculturele profielen en competenties die al zijn geschreven. Cliënten- en migrantenorganisaties, werkgevers en beroepsverenigingen zijn betrokken bij de ontwikkeling.

Het project richt zich op professionals in de preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdsector, te weten jeugdverpleegkundige, arts maatschappij en gezondheid, jeugdwelzijnswerker, jeugdzorgwerker, maatschappelijk werker, peuterspeelzaalleidster, pedagogisch medewerker, pedagoog, psycholoog en daarnaast op het management van organisaties in de betreffende sectoren. Het project ging van start in mei 2009 en loopt tot de zomer van 2010. Er is een conceptprofiel vervaardigd (Vos et al., december 2009). Stellige conclusies over de stand van zaken en mogelijke kennislacunes zijn op dit moment nog niet te trekken. Wel moet nog gewerkt worden aan een conceptueel kader en later zal evaluatieonderzoek nodig zijn om de resultaten in de praktijk te testen.

Opleiding en professionalisering

Een basis voor interculturele competenties wordt verworven op de initiële opleidingen en gedurende na- en bijscholing. Een actueel overzicht van het aanbod en de aard en kwaliteit daarvan ontbreekt. Daarnaast geldt voor zowel het aanbod binnen het initieel onderwijs als voor het bij- en nascholingsaanbod dat er onvoldoende zicht is op de kwaliteit ervan. Een kwaliteitskader om het aanbod aan af te meten is niet voorhanden.

ZonMw heeft aan het NJi (in samenwerking met Pharos en E-Quality) opdracht verleend in deze lacunes te voorzien. Doel van het project is het

bieden van een overzicht van (de kwaliteit van) scholingsaanbod in interculturele competenties, zowel voor het initieel onderwijs (te weten mbo-spw en -kw, hbo-v (niveau 5), hbo-mwd, -sph, -cmv en pedagogiek, universitaire opleidingen pedagogiek, psychologie en arts en maatschappij) als voor na- en bijscholing. Het doel is hiermee, in combinatie met de ontwikkeling van een kwaliteitskader voor scholing in interculturele competenties, de kwaliteit van dit onderwijs te vergroten. De rapportage over de initiële scholing laat zien dat de aandacht voor diversiteitscompetenties fragmentarisch en beperkt is, meestal in de vorm van facultatieve modules. De expertise berust veelal slechts bij enkele docenten. Het accent ligt op kennisoverdracht, en dus minder op overdracht van minstens zo belangrijke attituden en vaardigheden. Het blijkt vooral ook dat er weinig draagvlak is op managementniveau en dat er evenmin sprake is van expliciete beleidsvisies (Berger, 2009). Wat betreft de na- en bijscholingen: de tweede tussenrapportage wijst uit dat systematische onderbouwing en beschrijving nogal eens lijken te ontbreken, evenals externe evaluatie (Berger et al., 2009). Hoe het hiermee staat in de initiële scholing vermeldt het betreffende rapport overigens niet.

Lacunes opleidingen en professionalisering

Lacune 41

Het ontbreken van breed draagvlak voor en verankering van diversiteitscompetenties, en visievorming daarop, in opleidingen vormt een belangrijk struikelblok. Beleidsstrategisch onderzoek is nodig om na te gaan hoe uit deze impasse is te komen. Dergelijk onderzoek zou moeten bijdragen aan de ontwikkeling van diversiteitbeleid binnen opleidingen op meerdere samenhangende niveaus. Het gaat om een visie op diversiteit in het onderwijs, hrm-beleid en teamleren en diversiteit in het curriculum, met daarbij passende werkvormen en toetsen en om uitwisseling tussen opleidingen en de beroepspraktijk

Lacune 42

De gepleegde inventarisatie van opleidingen is van groot belang vanwege het beoogde brede overzicht. Daarnaast zou verdiepende studie van casussen inzicht kunnen bieden in goede praktijken, bijvoorbeeld op het punt van

ontwikkeling, creatie van draagvlak, benodigde (kennis)ondersteuning. In sommige landen, zoals de VS en Groot-Brittannië, is al meer vooruitgang geboekt met professionalisering op het terrein van interculturele competenties. Inventarisatie en studie van dergelijke goede praktijken zou een goede aanvulling kunnen zijn op de huidige opdracht.

Lacune 43

Opleidingen die aan het begin staan van een traject om diversiteit meer aandacht te schenken, zouden door R & D hierin kunnen worden ondersteund.

Lacune 44

Belangrijke opleidingen vallen buiten de huidige inventarisatie, zoals de pabo's, terwijl er reden is om juist ook te investeren in professionalisering van leerkrachten en schooldirecties in dit verband.

Lacune 45

Ontwikkeling is nodig van instrumenten om diversiteitscompetenties (kennis, attitudes en vaardigheden) van professionals te meten.

Lacune 46

Onderbouwing, systematische beschrijving en externe evaluatie is nodig van bestaande trainingen en cursussen op het gebied van diversiteitscompetenties.

Lacune 47

Voor (veelal vrijwillige, uit migrantengroepen afkomstige) frontliniewerkers lijken weinig scholingen beschikbaar. Inventarisatie van die behoefte is gewenst.

Lacune 48

(zie ook lacune 24). Er is nog weinig onderzoek gedaan naar feitelijke interacties tussen professionals en gezinnen/jeugdigen in de multi-etnische context (bijvoorbeeld scholen, Centra voor Jeugd en Gezin, jeugdhulpverlening) en de beleving daarvan door de betrokkenen. Naast competentieverhoging is ook inzicht hierin nodig om een beter inzicht te krijgen in het vraagstuk van professionalisering in de multi-etnische context.

1.7 Diversiteit in het jeugdbeleid

De ontoegankelijkheid van voorzieningen voor migranten en hun nazaten vormt een hardnekkig probleem. De kwestie van ontoegankelijkheid kwam in het midden van de jaren tachtig - met de erkenning dat immigratie als een permanent verschijnsel moest worden beschouwd - het eerst op de agenda van het integratiebeleid. De afbouw van de categoriale voorzieningen voor allochtonen begon, hoewel het duidelijk was dat de nieuwe ingezetenen nog nauwelijks hun weg vonden naar algemene instellingen. Het Verwey-Jonker Instituut (Rijkschroeff, Duyvendak & Pels, 2003) laat in de bronnenstudie over het integratiebeleid zien dat de toegankelijkheidskwestie sinds het midden van de jaren tachtig niet aan actualiteit heeft ingeboet.

Landelijk beleid

De laatste decennia zijn lokaal vele activiteiten ondernomen om het veld van zorg voor jeugd sensitiever te maken voor de percepties en behoeften van ouders en jongeren van niet-westerse afkomst. Toch is de politieke erkenning en verankering van diversiteit als aandachtspunt in beleid en praktijk lang uitgebleven. Met het verschijnen van de nota Diversiteit in het Jeugdbeleid in het kader van de door Steven van Eijck geleide Operatie Jong lijkt hier een kentering te zijn gekomen. Als vervolg op deze nota is in de huidige beleidsperiode het programma 'Diversiteit in het Jeugdbeleid' opgesteld. Het programma heeft tot doel het bereik en de effectiviteit van de zorg voor allochtone jeugd te vergroten. Het programma kent drie pijlers: vermeerdering van kennis, intercultureel vakmanschap en versterking van jeugdvoorzieningen.

Provinciaal beleid

Over diversiteitsbeleid bij provincies zijn, voor zover wij weten, geen (overzichts)studies beschikbaar. Het is dan ook moeilijk lacunes te formuleren op dit gebied.

Lokaal beleid

Twee recente overzichtsstudies geven inzicht in het lokale diversiteitsbeleid en beleid gericht op specifieke doelgroepen op gemeenteniveau. Er is een studie van FORUM naar diversiteit in het gemeentelijke jeugdbeleid in tien

gemeenten (Witte, te verschijnen) en een studie van het Verwey-Jonker Instituut naar de behoeften en praktijken in gemeenten wat betreft doelgroepenbeleid, in het bijzonder beleid gericht op Marokkaanse jongeren (Vandenbroucke et al., 2008).

We zullen hier beide onderzoeken beschrijven en voor zover mogelijk met elkaar in verband brengen. Het is daarbij belangrijk het onderscheid tussen doelgroepenbeleid en diversiteitsbeleid in het achterhoofd te houden. Doelgroepenbeleid is beleid voor bepaalde categorieën die om een bepaalde reden te onderscheiden zijn en dus specifieke aandacht nodig hebben. In het geval van Marokkaans-Nederlandse jongeren is de vraag over doelgroepenbeleid naar voren gekomen vanwege hardnekkige problemen binnen deze groep. Diversiteitsbeleid is in principe gericht op het verhogen van effectiviteit van algemene voorzieningen. Het hoofddoel is het vergroten van het bereik en de toegankelijkheid van algemene voorzieningen, wat tot nog toe in onvoldoende mate het geval is voor migrantenkinderen en hun ouders.

Uit het onderzoek van Vandenbroucke et al. blijkt dat het merendeel van de gemeenten behoefte heeft aan een combinatie van algemeen en specifiek jeugdbeleid gericht op Marokkaans-Nederlandse jongeren. Slechts een zeer klein deel van de gemeenten is voorstander van alleen doelgroepenbeleid. In werkelijkheid heeft naar eigen zeggen ongeveer de helft van de gemeenten daadwerkelijk (kleine) vaak kortdurende projecten specifiek voor de doelgroep (Vandenbroucke et al., 2008).

Volgens FORUM is binnen de door dit instituut onderzochte gemeenten nog weinig nagedacht over de vraag hoe diversiteitsbeleid daadwerkelijk binnen de jeugdsector geïmplementeerd kan worden. De gemeentelijke regierol voor diversiteitsbeleid in algemene zin is daarmee helaas nog niet ingevuld.

In beide onderzoeken komt naar voren dat betrokkenheid en participatie vanuit de migrantenorganisaties gewenst is in het jeugdbeleid, maar in veel gevallen nog niet wordt gerealiseerd. Waar het wel het geval is gaat het om kleine projecten; de instanties zijn betrokken bij de uitvoering, maar minder bij de probleemanalyse.

Lacunes jeugdbeleid

Lacune 49

De projecten die specifiek ontwikkeld zijn voor de doelgroep gaan outreachend te werk, richten zich op de jongere en het gezin en bieden één aanpak (Vandenbroucke et al., 2008). Het is echter de vraag of de verschillende voorzieningen de diverse groepen ook daadwerkelijk bereiken (zie ook Diversiteit in het Jeugdbeleid, FORUM, te verschijnen).

Lacunes 50

Er is meer onderzoek nodig naar de effectiviteit en goede praktijken van doelgroepenbeleid en ook van diversiteitsbeleid.

Lacune 51

FORUM onderzocht vooralsnog tien gemeenten. Breder onderzoek is van belang, ook onder de G4 en kleinere steden. Daarbij is het van belang verdiepend onderzoek te doen naar de invoeringsprocessen en de eventuele weerstanden die gemeenten ervaren. Hoe kunnen gemeenten de regierol krijgen over de invoering van diversiteitsbeleid binnen de jeugdsector?

Lacune 52

Onderzoek is nodig naar de vraag hoe migrantengroepen en zelforganisaties beter betrokken kunnen worden bij het tot stand brengen en uitvoeren van diversiteitsbeleid binnen de jeugdsector.

Lacune 53

Een systematische studie naar diversiteitsbeleid en inspanningen daartoe op provinciaal niveau ontbreekt.

Deel II Lacunes volgens (ervarings) deskundigen

Om de prioriteiten voor de onderzoeksagenda aan te scherpen hebben we drie verdiepingsslagen uitgevoerd. Allereerst is eind oktober 2009 een conceptversie van het literatuuroverzicht met daaraan gerelateerde lacunes voorgelegd aan een expertgroep. De samenstelling van de groep is bepaald in nauw overleg met de ZonMw-programmacommissie. De expertgroep bestond uit deskundigen op het terrein van jeugd en diversiteit of subterreinen daarbinnen, afkomstig uit verschillende hoeken: wetenschap/onderzoek, landelijke kennisinstituten, beleid, zelf- of belangenorganisaties voor allochtone groepen en adviseurs op het terrein van interculturalisatie (zie bijlage 2 voor de deelnemers).

Vervolgens hebben we in de periode december 2009 - februari 2010 individuele gesprekken gevoerd met nog eens twaalf deskundigen die vergelijkbare partijen vertegenwoordigden. Daarbij waren ook enkele vertegenwoordigers van organisaties die werken met gezinnen en ouders. Meer dan de helft van deze deskundigen was van allochtone herkomst. Aan hen hebben we delen van het literatuuroverzicht met bijbehorende lacunes voorgelegd. Een dertiende persoon heeft schriftelijk gereageerd op stukken (zie bijlage 3 voor deze sleutelpersonen).

Ten derde zijn in februari 2010 twee panelgesprekken gehouden met een groep allochtone ouders en jongeren. Mikado heeft de ouders en jongeren geworven. Paragraaf 2.3 bevat een beschrijving van kenmerken van deze personen. Ten slotte heeft de programmacommissie Diversiteit in het Jeugdbeleid ook nog enkele aanbevelingen gedaan.

In dit deel beschrijven we de belangrijkste aanvullingen, accenten en nuanceringen die de genoemde verdieping rondes hebben opgeleverd. In paragraaf 1 beschrijven we de uitkomsten van de expertbijeenkomst, in paragraaf 2 de bevindingen uit de interviews met deskundigen, in paragraaf 3 de toevoegingen en nuanceringen uit de panelgesprekken en in paragraaf 4 de aanbevelingen van de programmacommissie.

2.1 *De expertbijeenkomst*

Hoofddoel van de expertbijeenkomst was in te gaan op twee vragen: herkennen en onderschrijven de deelnemers de geschetste lacunes die op grond van de literatuur zijn geformuleerd? Missen zij belangrijke lacunes?

In grote lijnen onderschreven de aanwezigen het belang van de geformuleerde thema's en de erbij opgenomen lacunes. Daarbij waren er een aantal opmerkingen en aanvullingen, die we hieronder weergeven. Detailopmerkingen zijn reeds verwerkt in de tekst van deel I en laten we hier achterwege.

Positieve ontwikkelingen

Een belangrijk punt dat de deelnemers aan de expertbijeenkomst noemden was het gevaar dat in de onderzoeksagenda te veel de nadruk komt te liggen op problematische ontwikkeling van jongeren (bijvoorbeeld op thema's als radicalisering). Een dergelijke nadruk kan (gevoelde) uitsluiting versterken. De aanwezigen achten het van groot belang dat in de onderzoeksagenda voldoende aandacht is voor positieve ontwikkelingen, kansrijke jongeren, succesfactoren.

Diversiteit tussen en binnen groepen

De aanwezigen onderschrijven wel dat, naast de positieve ontwikkelingen, ook aandacht nodig is voor problematische ontwikkelingen. Bij onderzoek daarover dient, om onnodige negatieve beeldvorming te voorkomen, zoveel mogelijk te worden nagegaan of bepaalde verschijnselen een etnisch-culturele, sociaaleconomische of andersoortige achtergrond hebben.

Bij het noemen van onderzoekslacunes zou voorts, om onnodige negatieve beeldvorming te voorkomen, waar mogelijk steeds moeten worden bekeken of de lacune of de eventueel benoemde problematiek ook voor autochtone jeugdigen geldt.

Niet alleen gericht op risico's

Aansluitend bij het eerste punt: We moeten ervoor waken dat te veel een (westerse) 'risicobenadering' centraal staat, gericht op signaleren en verminderen van risico's. Een ander gezichtspunt kan 'herstel van harmonie' zijn. Als het gaat om gezinnen is het belangrijk dat de motieven van ouders

en ook hun (veer)kracht worden gezien. Bepaalde keuzen, zoals inperking van vrijheid van kinderen, maken ouders om hun kinderen te beschermen. Deze moeten niet te snel als ‘probleem’ worden betiteld.

Meer aandacht voor onderzoek onder jongeren zelf

Een ander punt dat de deelnemers van belang achten betreft meer aandacht voor de leefwereld van jongeren zelf, naast het gezin. In de onderzoeksagenda moet ruimte zijn voor thema’s als identiteitsontwikkeling, gezondheids- en seksuele ontwikkeling en referentiekaders (ook transnationaal) van jongeren. Graag zien de experts ook meer aandacht voor interactieve processen: hoe ontwikkelen jongeren zich in interactie met bepaalde omgevingen (vrienden, school, ouders, wijdere omgeving)?¹

Participatief: het perspectief van jongeren (en ouders)

Van belang is dat het perspectief van ouders en jongeren zelf naar voren komt in de onderzoeksagenda. Wat vinden jongeren zelf problematisch? Waar moet volgens hen onderzoek naar gebeuren? Betrek hen waar mogelijk bij alle fasen van het onderzoek, zo luidt het devies. Zorg voor een gelijkwaardige positie van de doelgroepen van het diversiteitsbeleid, naast onderzoekers. In aansluiting hierop: in onderzoek moet aandacht zijn voor het perspectief van ouders en jongeren. Een voorbeeld is de vraag wat bepaalde kernbegrippen zoals ‘eer’ voor ouders en jongeren betekenen en hoe ze ouders en jongeren beïnvloeden. Om aan te sluiten bij allochtone groepen is het bij gezinsonderzoek bijvoorbeeld belangrijk ook te kijken naar visies op de wijdere familie of naar de invloed van voorouders.

Ook buiten de Randstad

Onderzoek in kleinere gemeenten of buiten de Randstad, al dan niet vergelijkend met de Randstad, kan informatie opleveren over de invloed van het opgroeien in een al dan niet ‘witte’ omgeving op jongeren. Nu is onderzoeksinformatie over de leefwereld of de positie van allochtone jongeren relatief sterk gekleurd door de situatie in de grotere steden (waar de meeste jongeren opgroeien).

---

1 Enig onderzoek is er wel al op dit terrein, bijvoorbeeld van Dekovic en De Haan (UU). Het is ook als onderwerp opgenomen in het NWO-programma Jeugd en gezin.

Uitsluiting

De experts vinden het van belang dat er in de onderzoeksagenda aandacht is voor uitsluitingsprocessen: onderzoek naar de vraag hoe en in welke mate er sprake is van systematische benadeling, uitsluiting of juist insluiting van jeugdigen en hun ouders door voor hen relevante instituties (school, hulpverlening, et cetera). Welke invloed heeft dat op betrokkenen? Voorts zouden negatieve invloeden zoals groeiende intolerantie tegenover allochtone groepen en de invloed daarvan op (kansen van) jongeren een onderzoeksthema moeten vormen. Als mogelijk concreet thema in dit verband wordt genoemd: onderzoek naar de invloed op de psychologische ontwikkeling van Marokkaanse jongeren van de overmatige aandacht in beleid en media voor hun problemen. Is er sprake van een zichzelf versterkend proces van (zelf) uitsluiting?

In en met de praktijk

Te entameren onderzoek zou zich onder andere moeten richten op de plekken waar jongeren/ouders en professionals elkaar ontmoeten, zoals school. De school zou als ‘setting’ onderzocht moeten worden, door praktijkgericht onderzoek dat docenten en jongeren kan versterken, en waarvan de resultaten bruikbaar zijn voor opleidingen. Onderzoek en praktijk zijn nog steeds te veel gescheiden circuits.

Evidence base versterken van initiatieven in migrantenkring

De deelnemers aan de expertbijeenkomst onderschrijven dat het van groot belang is goede methoden die in migrantenkring zijn ontwikkeld ter ondersteuning van ouders en jongeren meer te onderzoeken en overdraagbaar te maken. Niet alleen op het terrein van opvoedingsondersteuning, maar ook als het gaat om ondersteuning van jongeren zelf.

Informele circuit

De experts zijn er voor dat niet alleen in reguliere voorzieningen onderzoek wordt gedaan, maar ook naar informele gemeenschappen, voorzieningen of ondersteuningsvormen die voor ouders of jongeren van belang zijn. Voorbeelden hiervan zijn ongeorganiseerd sporten, initiatieven op het terrein van vrijetijdsbesteding voor jongeren in zelforganisaties, communities op internet en informele vormen van kinderopvang die allochtone ouders

gebruiken naast formele opvang. Naast sport noemen de experts ook muziek als belangrijk aangrijppunt voor onderzoek naar ontmoeting, vrijetijdsbesteding, identiteitsvorming en ontwikkeling van talenten.

Diversiteitsbeleid in instellingen

Met betrekking tot professionalisering noemen zij: het gaat niet alleen om interculturele competenties van hulpverleners of professionals die direct met ouders of jongeren werken, maar ook van bijvoorbeeld baliepersoneel. Onderzoek zou zich moeten richten op diversiteitsbeleid in reguliere organisaties en de belemmeringen of bevorderende factoren daarbij.

Onderzoek naar implementatie van lokaal diversiteitsbeleid

Niet alleen onderzoek in reguliere instellingen die er zijn voor ouders en jongeren, maar ook onderzoek naar de praktijk van het beleid achten de experts van belang. Diversiteit is vaak een moeizaam dossier in gemeenten, zoals al vastgesteld in het literatuuroverzicht. Onderzoek naar de implementatie van diversiteitsbeleid in gemeenten (en de problemen daarbij) is van belang. Ook in kleinere witte gemeenten en op provinciaal niveau. Hoe kan diversiteitsbeleid versterkt worden?

Registratie/monitoring

Voor informatie over bereik en toegankelijkheid van voorzieningen is goede monitoring nodig. Dit geldt ook voor registratie van herkomst bij instellingen, juist ook om informatie over kleinere groepen boven tafel te krijgen (die in enquêtes vaak in te kleine aantallen zijn vertegenwoordigd).

Aandacht voor specifieke groepen

De expertgroep vraagt aandacht voor bepaalde specifieke groepen. Er is in onderzoek nog relatief weinig aandacht voor de derde generatie en voor vluchtelingenjongeren. De onderzoeksagenda zou ook lacunes voor deze groepen moeten omvatten. Waarom staan Marokkaanse jongeren nu zo centraal in de onderzoeksagenda? Een andere groep die meer aandacht mag krijgen in onderzoek zijn tienermoeders. De deelnemers noemen nog een algemeen punt: in het te ontamen onderzoek is het van belang dat goed onderscheid wordt gemaakt naar afzonderlijke etnische groepen. Zij vragen speciale aandacht voor onderzoek onder meisjes, vooral specifieke subgroe-

pen die soms onder grote druk staan en waar naar verhouding veel depressieve klachten en suïcidepogingen voorkomen, zoals Hindostaanse en Turkse meisjes (zie Van Bergen, 2009).

Overgangen onderwijs en arbeidsmarkt

Een onderwerp dat aandacht zou moeten krijgen is de overgang van primair naar voortgezet onderwijs. Dit betreft onder andere de geschiktheid van Cito-scores om prestaties te meten en de wijze waarop leerkrachten tot oordelen over prestaties en adviezen komen. Ook de overgang onderwijsarbeid behoeft aandacht (stages, uitval uit mbo en hbo, et cetera). Hoe ontwikkelen jongeren 'skills' op het terrein van arbeid?

Polarisatie en radicalisering

Enkele concrete onderzoekssuggesties. 1) Recent onderzoek laat zien: extreemrechts zet zich steeds meer af tegen migrantenjongeren. Er is sprake van een groeiende polarisatie en intolerantie. Het is van belang de invloed daarvan op migrantenjongeren te onderzoeken. 2) Bij onderzoek naar polarisatie en radicalisering dient de invloed van de buurt te worden meegenomen. 3) Vergelijkend onderzoek naar processen van dreigende radicalisering bij jongeren die zich aangetrokken voelen tot extreemrechtse denkbeelden enerzijds en islamitische jongeren anderzijds. Ook is onderzoek nodig naar de onderlinge interactie, bijvoorbeeld jongeren die zich aangetrokken voelen tot extreemrechtse denkbeelden zijn erg bezig met de islam, andersom veel minder.

Transnationaal onderzoek

Tot slot: transnationaal onderzoek kan inzicht geven in de invloed die migratie en/of het behoren tot een minderheidsgroep op ouders en jongeren hebben. Bijvoorbeeld, in Ghana is het taboe om te spreken over huiselijk geweld veel minder dan in Nederland. Hoe komt dat en wat zijn de consequenties?

2.2 *Individuele interviews met experts*

Bevestiging van punten uit de expertmeeting

In de individuele gesprekken met experts zijn een aantal punten die naar voren kwamen in de expertbijeenkomst bevestigd en onderstreept.

Allereerst valt ook hier de waarschuwing dat de onderzoeksagenda zich niet te eenzijdig of te veel moet richten op problematische ontwikkelingen of risico's, maar dat er juist ook oog moet zijn voor de ambities, kracht of successen van migranten en hun nakomelingen.

Een tweede overeenkomst betrof de nadruk op het in beeld brengen van het perspectief van migranten zelf (en niet alleen dat van professionals of tussenpersonen), evenals het belang van participatie door migranten (ouders en of jeugdigen) als gelijkwaardige partners in alle fasen van onderzoeken.

Een derde overeenkomst betreft een pleidooi voor breed (ook kwalitatief) onderzoek onder jeugdigen, dat meer inzicht moet geven in hun leefwereld/tijdsbesteding, in hun identiteit, in hun ambities, doelen, problemen die ze ervaren en hun interpretaties van problemen. Daar is nog aan toegevoegd: maak gebruik van 'nieuwe' vindplekken zoals internet voor onderzoek onder jongeren. Het is onwenselijk dat alleen de aanbodzijde, de voorzieningen en de methodieken onderwerp van onderzoek zijn. Vooral omdat ze vaak niet eens bekend zijn (of als niet relevant worden beschouwd) bij ouders of jongeren. Ook onderzoek naar de invloed van negatieve beeldvorming op jongeren is nodig.

Ten vierde is in de interviews, zoals ook in de expertbijeenkomst, gewezen op het belang van onderzoek naar uitsluiting in onder andere onderwijs en hulpverlening. Onderzoek is nodig naar interacties tussen leerkrachten en leerlingen. Of zelfs een breed onderzoek naar de kansenstructuur in Nederland, in historisch perspectief: worden jongeren nu meer dan voorheen belemmerd door klasse of etnische achtergrond in hun positiebereik? Dit is extra relevant nu is aangetoond dat de situatie van kinderen in achterstandswijken ten opzichte van het landelijk gemiddeld verslechtert (Kinderen in Tel, 2010).

Ten vijfde hebben geïnterviewden eveneens het belang onderstreept van onderzoek naar specifieke etnische groepen en van onderzoek naar specifieke problemen of ervaringen van jongens en meisjes en van jongeren in verschillende regio's. Onderzoekers moeten bij grootschalige onderzoeken zorgen voor voldoende vertegenwoordiging van afzonderlijke etnische groepen om uitspraken te kunnen doen over afzonderlijke etnische groepen en liefst ook over variatie daarbinnen. Ook noemen de geïnterviewden transnationaal onderzoek als interessante vorm van onderzoek die meer inzicht kan geven in de invloed van de migratiecontext.

Ten zesde is, evenals in de expertmeeting, het belang genoemd van onderzoek op school, waarbij is toegevoegd: ook naar de relatie met ouders. Onderzoek naar de driehoek ouders-jongeren(cultuur)-school en vooral naar de wijze waarop ouders en school samen kunnen optrekken bij het begeleiden van jongeren (en het bieden van een tegenwicht tegen de invloed van peers/de jongerencultuur). Wat betreft onderzoek naar het moeizaam vinden van een stageplek is opgemerkt: op dit moment verzwarren bepaalde scholen sterk en juist die scholen kampen met grote imago-problemen bij werkgevers. Hoe is dit te doorbreken? Hoe kunnen scholen hun leerlingen weerbaar maken om hiermee om te gaan?

Tot slot zijn nog twee andere onderzoeksthema's genoemd: 1) onderzoek naar hoe de culturele eigenheid van leerlingen een plek krijgt in het onderwijs (en monitoring van intercultureel onderwijs) en 2) onderzoek naar de competenties die docenten hebben of nodig hebben om jongeren in lagere schoolsoorten goed te kunnen begeleiden/motiveren met het oog op het verminderen van schooluitval. Onder allochtone (in het bijzonder Marokkaanse) jongeren zou vaak het idee leven dat hun diploma 'niets waard' is en zou daarnaast vaak sprake zijn van een laag zelfbeeld. Hoe kunnen docenten jongeren daarmee helpen?

Interculturalisatie, bereik en toegankelijkheid

Nog meer dan in de expertbijeenkomst hebben verschillende geïnterviewden benadrukt dat het bij onderzoek naar professionalisering niet alleen moet gaan om interculturele competenties van professionals en gebruikte methoden, maar zeker ook (of vooral) om het bredere thema van diversiteitsbeleid in instellingen. Interculturalisatie staat al zo lang op de agenda, maar het blijft een taai dossier. Diversiteitsdenken is nog weinig doorgedrongen in

Nederland. Richtlijnen of aanpakken uit andere landen, bijvoorbeeld Engeland of de VS, kunnen goede voorbeelden zijn en zouden aandacht moeten krijgen. Verschillende personen benadrukken sterk het belang van ontwikkeling en verspreiding van kennis over hoe reguliere instellingen ouders beter kunnen bereiken. Het belang van onderzoek naar de rol van de frontlinie wordt in dit verband sterk onderschreven. Ook zou het volgens een van de experts goed zijn te onderzoeken of bepaalde interventies of aanpakken, gericht op specifieke doelgroepen, meer opleveren dan aanpakken die niet differentiëren naar etnische achtergrond.

Een geïnterviewde stelt dat onderzoek nodig is naar de vraag of de effectiviteit van hulpverlening toeneemt bij inzet van een hulpverlener met eenzelfde etnische achtergrond als de cliënt of een niet-autochtone hulpverlener (vgl. Van Beem et al., 2009). Voorts vraagt iemand zich af of de hulpverlening door toenemende professionalisering niet alleen maar nog verder van ouders af is komen te staan. Dit zou onderzocht moeten worden. Aanvullend op de expertbijeenkomst is tot slot gewezen op het belang van onderzoek naar de mate waarin hulpverleners er even goed in slagen jongens als meisjes te helpen. Is de hulpverlening voldoende ingespeeld op genderverschillen?

Longitudinaal onderzoek

Een geïnterviewde pleit voor longitudinaal onderzoek onder ouders en jongeren, om daadwerkelijk uitspraken te kunnen doen over wat welke ontwikkelingen beïnvloedt en vraagt zich af in hoeverre dit past in de onderzoeksagenda. Het zou een gemis zijn als de onderzoeksagenda zich alleen zou richten op kortlopend onderzoek.

Specifieke thema's: jongeren

Geïnterviewden hebben enkele specifieke thema's genoemd bij onderzoek onder jongeren, zoals onderzoek naar waarom bepaalde jongeren die in dezelfde omstandigheden opgroeien wel of niet succesvol zijn en onder welke voorwaarden? (bijvoorbeeld jongens en meisjes uit dezelfde gezinnen; jongeren uit dezelfde wijken, jongeren uit lagere sociaaleconomische klassen. Ook onderzoek onder jongeren die op het slechte pad waren maar nu wel succesvol zijn. Wat is doorslaggevend geweest voor hun keuzes? De geïnterviewden pleiten bij onderzoeken naar invloeden op jongeren voor

een brede invalshoek: betrek de invloed van het gezin, school en 'jongeren-cultuur' erbij. Een specifiek ander onderwerp dat zij noemen is onderzoek naar beslissingen over taalgebruik in gezinnen.

Een ander thema is al genoemd in de expertbijeenkomst: onderzoek naar meisjes. Een subgroep van meisjes is vaak zwaar belast thuis, is in bepaalde opzichten belemmerd, loopt daarnaast risico's zoals ten prooi vallen aan loverboys en heeft een gemiddeld grotere kans op depressieve klachten. Kortom: een kwetsbare groep die weinig van zich laat horen maar waarnaar onderzoek van belang is.

Een subgroep van jongeren met weinig binding met het gezin en/of de wijdere omgeving kiest grofweg voor twee wegen van verzet/zich afkeren: een vlucht in de criminaliteit of juist in de religie. Onder welke voorwaarden kiezen jongeren voor welke weg en wat speelt er mee? Een opmerking in een van de interviews is overigens dat ervoor gewaakt moet worden gebrek aan binding te gemakkelijk in verband te brengen met problematische uitkomsten. Er zijn veel jongeren die wel met identiteitsvraagstukken zitten, maar die verder geen probleemgedrag vertonen. Ook het omgekeerde geldt: (dreigende) radicalisering of de ontwikkeling van probleemgedrag (of de keuze voor criminaliteit) heeft niet alleen te maken met het ontbreken van aansluiting bij gezin of samenleving, maar ook met bepaalde ziektebeelden of met netwerken/beïnvloeding door straatcultuur.

Een ander extra onderzoeksthema dat geïnterviewden noemen betreft dan ook de waardevorming bij jongeren die dreigen te radicaliseren en de invloed van peers in dit verband. In verband met radicalisering merken zij ook op: onderzoek niet alleen religie in verband met problematische ontwikkelingen, maar breed: onderzoek de ontwikkeling van de islam bij jongeren (als minderheidsgodsdienst in een grotendeels seculiere samenleving). Er zijn wel enkele onderzoeken naar gedaan, maar het thema behoeft blijvend aandacht.

Specifieke thema's: gezin en opvoedingsondersteuning

Voorts zijn er enkele thema's met betrekking tot opvoeding die een zelforganisatie noemt die veel met Marokkaanse gezinnen werkt. Dit zijn: 1) de soms hoge druk/te hoge eisen aan jongeren als gevolg van onwetendheid bij ouders over bijvoorbeeld ADHD of over de betekenis van een laag IQ;

2) onderzoek naar de invloed van de druk van inburgering/re-integratie op het gezinsleven. Vrouwen die al hun handen vol hebben aan de opvoeding moeten verplicht intensieve taallessen volgen of re-integreren en dat zet hun gezondheid en het gezinsleven nog verder onder druk. Zo sterk dat sommige vrouwen zouden kiezen voor steeds een nieuwe zwangerschap als hun jongste kind vier jaar wordt, zodat ze niet hoeven te re-integreren.

Tot slot: onderzoek naar de invloed op opvoeding en kinderen van de lage status van werkloze ouders als gevolg van nadruk in de maatschappij op werk; onderzoek naar druk die de 'verharding' in de maatschappij (voor jezelf moeten opkomen, concurrentie) legt op gezinnen. Hoe kun je kinderen hierop voorbereiden, hoe kun je ze leren assertief te zijn zonder dat ze doorslaan naar agressiviteit?

Wat betreft opvoedingsondersteuning noemen geïnterviewden nog twee extra onderzoeksthema's: onderzoek is nodig naar de vraag in hoeverre er überhaupt preventief aanbod is om ouders te ondersteunen bij de opvoeding. Dit geldt zeker als het gaat om subgroepen zoals ouders met een gehandicapt kind omdat er veel is wegbezuinigd. Doe ook onderzoek naar (het vergroten van) de bekendheid van allochtone ouders met voorschoolse programma's en opvang.

Overige extra thema's

Als extra onderzoeksthema's, die vallen buiten de thema's die in het literatuuronderzoek centraal stonden, zijn genoemd:

- Onderzoek naar (achtergronden van) ondergebruik van prenatale screening en zorg (laat instromen bij verloskundige) en perinatale zorg (kraamzorg) door allochtone groepen (in verband met hogere overlijdensrisico's rond geboorte in bepaalde groepen) en oplossingen hiervoor.
- Evaluatieonderzoek naar interessante jeugdparticipatieve initiatieven, zoals Your World en Be Involved.
- Onderzoek naar informele vormen van participatie/vrijwilligerswerk door jongeren (en voorwaarden waaronder jongeren bijvoorbeeld hun stem wel of niet laten horen op wijk- en buurtniveau).

2.3 *De panels*

Aan twee panels bestaande uit achtereenvolgens acht jongeren en drie ouders legden de onderzoekers een deel van de literatuurstudie voor, met een selectie van thema's die het dichtst bij hen stonden (de leefwereld van jongeren, identiteit/bindings, vriendschappen, gezin, opvoedingsondersteuning en hulpverlening aan ouders en jongeren). De teksten zijn speciaal voor de panels herschreven in meer toegankelijke, eenvoudiger taal. De panels werden georganiseerd in samenwerking met kenniscentrum Mikado.

Bij de panelbijeenkomsten stonden dezelfde vragen centraal als bij de interviews met experts: zijn de geschetste trends herkenbaar, ontbreken er onderwerpen en wat zijn de belangrijkste onderwerpen om onderzoek naar te doen? We streefden voor de panelbijeenkomsten naar deelname van acht jongeren en acht ouders van verschillende opleidingsniveaus en etnische herkomst. Bij de ouders kwam een groot aantal uiteindelijk niet opdagen, waardoor het aantal gesprekspartners uiteindelijk drie was. Deze ouders zijn hoogopgeleid (hbo+). De etnische samenstelling van de groep was door de kleine opkomst minder gevarieerd dan gehoopt. Het betrof uitsluitend ouders (een vader en twee moeders) van Turkse en Marokkaanse afkomst. Een van de moeders was alleenstaand. Twee ouders kenden het terrein van opvoedingsondersteuning/projecten voor migranten ook vanuit hun werk en/of vrijwilligerswerk.

Bij de jongeren werden uiteindelijk op advies van Mikado middelbaar tot hoogopgeleide jongeren (mbo+) geselecteerd. Eerdere ervaringen leerden dat dit beter werkte bij het bespreken van toch wat abstracte thema's als die van deze onderzoeksagenda. De geïnterviewde jongeren (vier jongens en vier meisjes) waren tussen de achttien en zesentwintig jaar en van uiteenlopende herkomst (Kaapverdiaans, Thais, Marokkaans, Turks, Surinaams). Ze waren grotendeels afkomstig uit Rotterdam.

Ondanks de scheve samenstelling en de beperkte omvang leverden de panels zinvolle informatie en aanvullingen op. De discussies tijdens de beide bijeenkomsten waren geanimeerd. We hebben vooral punten genoteerd die door meer aanwezigen werden onderschreven.

Het jongerenpanel

In het gesprek met de jongeren werd om te beginnen opnieuw het belang van onderzoek naar positieve ontwikkelingen genoemd. Daarnaast is gesproken over een aantal thema's.

Monitoring maatjesprojecten

Naar aanleiding van de voorgelegde stukken hebben we allereerst gesproken over het belang van broers/zussen, docenten en maatjes- of coachingprojecten voor jongeren. De jongeren onderschrijven dat dergelijke personen van belang kunnen zijn voor de ontwikkeling van jongeren. Sommige jongeren zijn zelf maatje geweest voor scholieren in het voortgezet onderwijs. Het zou wel goed zijn na te gaan wat het oplevert voor jongeren, misschien ook om direct evaluaties van de jongeren zelf in te bouwen in dat soort projecten.

Binding/identiteit

De jongeren vinden het thema van binding/identiteit van belang. Het is belangrijk te weten hoe jongeren hun weg zoeken in Nederland, maar er is ook al veel onderzocht/onder de loep genomen. Misschien is het niet goed om weer onderzoek te doen naar negatieve beeldvorming (in politiek/media, die jongeren zeker beïnvloedt!) en invloed op jongeren, dan versterkt je het beeld misschien alleen maar. Wel is het goed om te onderzoeken hoe jongeren bepaalde bindingen (of gebrek aan bindingen) ontwikkelen en onder welke omstandigheden. Onder welke omstandigheden haken ze bijvoorbeeld aan bij straatcultuur, of juist niet (of keren ze zich er op een gegeven moment van af)? Ook in verband met polarisatie/radicalisering is dat van belang. Dat blijft een relevant onderwerp om onderzoek naar te doen, al is er al veel aandacht voor. Doe niet alleen onderzoek naar (moslim) radicalisering onder allochtone jongeren, maar ook onder autochtone jongeren die zich tot de islam bekeren. Ouders en professionals staan als het gaat om radicalisering met lege handen.

Opgroeien in concentratiewijken

Onderzoek naar omstandigheden die de opvoeding in gezinnen kunnen verzwaren lijkt de jongeren relevant. Enkelen weten uit eigen ervaring hoe het is om op te groeien in een onveilige wijk met veel potentieel negatieve invloeden. Het zou goed zijn te onderzoeken onder welke omstandigheden

jongeren in moeilijke wijken/situaties er wel of niet komen. Want sommigen komen er wel, ondanks de kansarme omgeving waarin ze zijn opgegroeid. Het onderzoek zou inzicht moeten opleveren in hoe jongeren die zich door straatcultuur laten beïnvloeden denken. Het zou kwalitatief onderzoek moeten zijn, bij voorkeur door jongeren zelf (bijvoorbeeld ervaringsdeskundigen) en/of een allochtone onderzoeker. Iemand die dicht bij dergelijke jongeren staat.

Interculturalisatie

Met betrekking tot het thema hulpverlening en ondersteuning aan ouders en jeugd noemen de jongeren het belang van interculturalisatie van het personeelsbestand van instellingen. Ook in de zwaardere hulpverlening is het van groot belang dat ouders terecht kunnen bij een team dat weet van achtergronden van ouders en dat ouders aanspreekt (zelfde herkomst, of op zijn minst keuze uit allochtone hulpverleners). Een witte hulpverlener kan goed helpen als een kind een bepaalde stoornis heeft, maar moet begrijpen dat in een andere cultuur een andere verklaring gegeven kan worden voor een stoornis (zoals bezeten) of andere spirituele verklaringen. Dat kan ook afstand tot het hulpaanbod of voortijdig afhaken verklaren. Onderzoek naar interculturalisatie en professionalisering vinden de jongeren heel belangrijk.

Kansen van jongeren en belemmeringen

De jongeren onderschrijven het belang van onderzoek naar kansen en belemmeringen voor het realiseren van ambities door jongeren. Dit thema kwam allereerst naar voren toen werd gesproken over vriendschappen. De jongeren vertelden vooral vrienden uit 'andere culturen' te hebben (gemengde allochtone vriendengroepen). Ze voelen zich meer thuis bij allochtone vrienden, onder andere vanwege dezelfde humor. Jongeren raken langzaam een beetje afgeknapt op autochtone leeftijdgenoten, omdat velen geen oprechte interesse zouden hebben en steeds dezelfde vragen blijven stellen, bijvoorbeeld met de ramadan ('drink je echt geen alcohol tijdens de hele ramadan?'). De gescheiden vriendenkringen (die de jongeren overigens niet problematiseren) ontstaan deels al door segregatie op school en in de buurt (men komt elkaar weinig tegen) maar ook, zoals gezegd, door bij wie men zich thuis voelt en doordat veel autochtonen al hun beeld klaar hebben van allochtonen. Of dat voelen jongeren zelf zo, en dan leggen ze het contact met autochtonen minder snel. De ervaren afstand is zo groot dat

één jongere aangeeft nu voor een keuze te staan van een stage, een keuze tussen een plek die het beste is voor zijn carrière (een wit, commercieel bedrijf) en een wat minder 'gunstige' plek die meer 'gekleurd' is. Hij neigt ertoe voor het laatste te kiezen. De andere jongeren herkennen dat en zouden die keuze ook kunnen maken. Het is dus van groot belang voor jongeren dat er meer gemengde ondernemingen/werkplekken komen. Als ze in een geheel of bijna geheel witte omgeving werken, haken ze vaak na een tijdje af, zo zeggen ze. Jongeren hebben maar weinig vertrouwen in diversiteitsbeleid van witte organisaties.

Een ander onderwerp dat met kansen te maken heeft betrof het thema interacties tussen docenten en leerlingen op school. Een jongere stelde dat hij op school door verschillende docenten is behandeld alsof het toch nooit iets met hem zou worden (dat is hem zelfs expliciet zo gezegd). Hij kan niet zeggen of dat aan zijn (niet-Nederlandse) herkomst ligt of aan iets anders. Bij hem heeft het ertoe geleid dat hij voor zichzelf wilde bewijzen dat hij het wel kon, maar het kan ook anders (negatief) uitpakken, zoals verschillende jongeren benadrukken. De verhouding tussen docent en leerling is dus een relevant onderwerp. Dit geldt ook voor de sociale kanten van het schoolleven, zoals in het bovenstaande, de verhouding autochtoon-allochtoon, al ter sprake is gekomen. Ook een thema: de wereld van werk (zie boven). Voor veel jongeren gaan deuren dicht, ook doordat ze weinig kansen hebben een goede stageplek te vinden.

Sportonderzoek in verenigingen minder van belang

De jongeren hebben aangegeven dat bepaalde thema's voor hen wat minder van belang zijn. Vooral onderzoek naar segregatie in de sport, of goede voorbeelden over hoe te mengen in verenigingen. Het is wel duidelijk waarom het werkt zoals het werkt, vinden ze. Jongeren kiezen voor een vereniging waar ze zich thuis voelen, als ze de keus hebben. Dit zijn vaak eigen verenigingen, zij zullen daar ook sneller actief worden. In autochtone verenigingen zullen ze sneller andere allochtone jongeren opzoeken. Dat ouders niet vrijwilliger willen zijn is te begrijpen (bijvoorbeeld omdat ze niet achter de bar willen staan als er alcohol wordt geschonken). De jongeren zien het niet als groot probleem. Wel is onderzoek relevant naar de bekendheid van kinderen met verschillende sporten en hoe deze te vergroten is, bijvoorbeeld via buurt- of schoolsport.

Het ouderpanel

Gezin

Met de ouders is uitvoerig gesproken over trends in de opvoeding. De ouders hebben de indruk dat de veranderingen in de rol van vaders (in Turkse en Marokkaanse gezinnen) langzaam gaan. Bij jonge kinderen blijven vaders weinig betrokken, bij oudere kinderen blijven ze vaak sterk aan de controlekant. De ouders onderschrijven dat nieuwe accenten in de opvoeding onzekerheid met zich brengen. Ouders omarmen het dialoogmodel (overleggen met kinderen, onderhandelen), maar raken de regie soms kwijt. Thuis hebben jongeren het in sommige gezinnen nu voor het zeggen, ouders delven het onderspit. Buiten houden ouders tegelijk de teugels strak (als tegenwicht zijn ze thuis te toegeeflijk). Wat de ouders die we spraken zorgen baart: jongeren mogen dingen, maar vooral in eigen kring: met andere (Turkse) jongeren, in moskeeverband of in internaten. Een aantal ouders sturen hun kinderen in zomervakanties en weekeinden naar een religieus internaat om hen van de straat te houden. Deze opvoedstrategie van ouders draagt er mede aan bij dat jongeren weinig in contact komen met andere etnische groepen. De aanwezigen vinden dit een kwalijke zaak, ook in verband met kansen van jongeren in de samenleving.

Hiermee is ook het belang besproken van het onderwerp van keuzen die ouders maken en de omgevingen waarin ze jongeren buitenshuis laten verkeren. Veel ouders handelen uit angst. Ze zijn bang voor de te vrije Nederlandse omgeving, negatieve invloeden op kinderen, maar ook bang hun kinderen niet te kunnen beschermen in een vreemde omgeving. De angst voor de omgeving wordt nog versterkt door het negatieve politieke klimaat, zoals de opkomst van Wilders. Dat geeft ouders ook het gevoel dat zij en hun kinderen er niet bij horen, dat ze niet welkom zijn. Daarom laten zij hun kinderen bij voorkeur in eigen kringen hun vrije tijd doorbrengen. Tegelijkertijd weten ze niet goed wat kinderen in de door hen gekozen contexten (zoals de moskee of het internaat) meekrijgen. Ze schrikken soms als kinderen opeens met streng religieuze opvattingen terugkomen.

Ouders zouden worstelen met het ondersteunen van de identiteitsontwikkeling van jongeren. Onder Turkse jongeren is sprake van toenemend nationalisme (bijvoorbeeld op Facebookprofielen veel gebruikmaken van

Turkse nationale/nationalistische symbolen). Ouders zijn te veel bezig met jongeren te leren trots te zijn op hun Turkse afkomst, of juist Nederlander-schap (of beide), terwijl ze zouden moeten focussen op trots zijn op jezelf en op weerbaarheid. Een gerelateerd onderwerp is het opvoeden in de multiculturele samenleving en de onhandigheid van de omgeving waar jongeren een weg in moeten vinden. Een ouder noemt als voorbeeld: haar zoon heeft op school een les waarin een tekst over uithuwelijken voorkomt. Zonder blikken of blozen vraagt de leerkracht aan haar 16-jarige zoon: kan jij daar wat meer over vertellen? Je bent toch Turks? De zoon is overdon-derd, want heeft zelfs nog nooit van dit onderwerp gehoord. Hoe ga je als ouders met dit soort dingen om? Hoe maak je je kind weerbaar zonder hem zich te laten afkeren van de Nederlandse maatschappij? Dat is ook een belangrijk thema.

Plus opvoeden en religie: religie kan een leidraad zijn voor ouders, iets om op terug te vallen, maar ook ouders remmen om nieuwe opvoedideeën te ontwikkelen (ze vallen er makkelijk op terug). Het onderwerp zou in elk geval aandacht moeten hebben. Vooral ouders die al beperkt zijn in hun vermogen vallen terug op religieuze opvoedstijlen, omdat het gemakkelijk is. Ook de ouders noemen als punt van zorg: doordat moskeeën in Nederland zo'n grote rol hebben in onder andere vrijetijdsbesteding van jongeren, krijgen ze steeds meer grip op de opvoeding en het sociale leven van jongeren en dat is onwenselijk.

Verder is het eenouderschap besproken. Dit is een heel relevant thema volgens de aanwezige ouders. Een ouder is zelf gescheiden en merkt hoe moeilijk het is om in contact te komen met andere (Marokkaanse) vrouwen. Die houden afstand. Bovendien accepteert haar zoon haar autoriteit minder omdat zij is gescheiden. Ex-partners ondermijnen de opvoeding soms (bijvoorbeeld: zij stellen geen regels, kinderen kiezen om daar te gaan wonen).

Tot slot: de beperkte steun door ouders bij de schoolloopbaan van kinderen is ook een relevant onderwerp. Veel ouders weten niet hoe hun kinderen te ondersteunen, onder andere bij de schoolkeuze maar ook bij huiswerk. Er zou meer tijd moeten zijn voor contact op school, bijvoorbeeld iemand aanstellen voor contact met ouders, meer tijd dan tien minuten om over je kind te praten.

Opvoedingsondersteuning en hulpverlening

De ouders herkennen het in de literatuurstudie genoemde thema van afstand van ouders tot voorzieningen. Veel voorzieningen zijn aanbodgericht. Bijvoorbeeld, het CJG 'opent een balie, roept 'hier kunt u terecht met uw vragen' en gaat zitten wachten tot er klanten komen'. Instellingen zouden meer moeite moeten doen om ouders te vinden. En dan niet de 'gemakkelijke weg' van vaders vinden in de moskee. Instellingen moeten meer de samenwerking met zelforganisaties zoeken, ze moeten actiever hun best doen om ouders te vinden en hun aanbod op hen afstemmen. Het belang van onderzoek naar interacties tussen ouders en professionals (bijvoorbeeld ook docenten) wordt onderschreven. Hoe vaak krijgen ouders bijvoorbeeld wel niet van docenten het advies 'je kinderen moeten naar Sesamstraat/Klokhuis kijken' (voor hun taalontwikkeling). Zij geven dat soort adviezen ook vanuit vooroordelen over allochtone ouders.

Verder is van belang: het 'woud' aan voorzieningen, die van elkaar al niet eens weten dat ze er zijn, laat staan een ouder, laat staan een laagopgeleide ouder die de taal niet goed beheerst. Je moet enorm actief en bijdehand zijn om zelf de goede wegen te vinden. Zelfs professionals moet je soms 'helpen'. Een voorbeeld is de huisarts die niet weet dat een bepaalde doorverwijzing nodig is voor een bepaald hulpprogramma voor kinderen met overgewicht.

Interculturalisatie van witte instellingen is van belang. Ook in deze kleine groep ouders is er weer iemand met een negatieve ervaring met jeugdzorg. Het maatschappelijk werk hielp haar beter.

Een relevante ontwikkeling die wordt gemeld is dat er tegenwoordig informele oudergroepen zijn (vaak hoogopgeleide ouders) waarin onderling wordt gesproken over thema's als opvoeding in de migratiecontext.

Kansen en talentontwikkeling

Onderzoek naar kansen en de mogelijkheden voor talentontwikkeling is van groot belang. Vooral wat betreft het volgende: veel allochtone kinderen hebben weinig voorbeelden in hun omgeving van een breed beroepenspectrum. Daarom zijn maar beperkte keuzemogelijkheden in beeld (zoals apothekers-assistente). Veel jonge kinderen weten bijvoorbeeld ook niet wat het hbo is. Ouders zijn ook nog steeds erg gericht op de vraag of een beroep in potentie kansen oplevert in het herkomstland (voor het geval dat ze teruggaan).

Een van de ouders signaleert dat veel jongeren teleurgesteld raken in Nederland. Vooral hoogopgeleide jongeren. Ze moeten zich maar blijven bewijzen in witte omgevingen, worden steeds op dezelfde onderwerpen aangesproken (moeten zich verdedigen voor gedrag van anderen), men blijft hun naam moeilijk vinden. Het gevaar is dat jongeren zich afkeren.

Relatievorming

Een van de ouders noemt het belang van onderzoek naar relatievorming en seksuele opvoeding (taboes). Het komt nog steeds te vaak voor dat jongeren om verkeerde redenen trouwen (bijvoorbeeld jong het huis uit willen) en dat leidt tot slechte relaties (geweld, ongelukkig zijn in de relatie, scheidingen).

2.4 Aanvullende voorstellen programma commissie Diversiteit in het jeugdbeleid

Roma/Sinti

Vanuit de commissie wordt aandacht gevraagd voor een onderbelichte groep, de Roma/Sinti, aangedragen vanuit het platform Roma-gemeenten. Het gaat onder meer om onderzoek naar (de oorzaken en aanpak van) schoolverzuim, vooral onder Roma-meisjes. Evaluatieonderzoek is gewenst van onder andere de projecten die dit jaar gehonoreerd worden via de ministeries van WWI en OC&W. Een andere vraag is in hoeverre de problematiek van migrantenjeugd verhoogd/versterkt aanwezig is bij Roma/Sinti, of er specifieke (sociale, emotionele/psychische) problematiek bij Roma/Sinti-kinderen bestaat en wat de oorzaak daarvan is. Ook de kant van de ouders en hun relatie tot de zorg verdienen aandacht. Het gaat om opvoedingsondersteuning, preventie, hulpverlening, doorverwijzing en de vraag of er wantrouwen is.

GGZ-problematiek

Ook de GGZ-problematiek bij Somalische en andere gemeenschappen noemt de commissie als aandachtspunt.

Bereik en toegankelijkheid reguliere voorzieningen

De commissie vraagt specifiek aandacht voor het punt van bereik en toegankelijkheid van voorzieningen en de kwestie dat allochtone ouders niet gewend zijn hulpvragen te formuleren en veel vragen latent zijn. Deze kwestie, die vraagt om extra inspanningen bij het bereiken van ouders, wordt onder meer binnen de academische werkplaatsen opgepakt maar zou ook binnen de onderzoeksagenda prioriteit moeten hebben. De commissie pleit in het bijzonder voor aandacht voor (goede praktijken wat betreft) het bereiken van gezinnen in meervoudige achterstandssituaties. Voor het succesvol ondersteunen van deze gezinnen is onder andere van belang dat daarin vaak diverse andere problemen spelen die eerst opgelost moeten worden voordat ouders toekomen aan het accepteren van hulp bij de opvoeding.

Het zou goed zijn als diversiteit landelijk zou worden verankerd. Dit kan in landelijke prestatie-indicatoren rond het bereik van allochtone groepen waarop instellingen worden afgerekend of in subsidievoorwaarden, normen van zorgverzekeraars, normen voor kwaliteitswetgeving, eisen vanuit de inspectie, et cetera. Dat betekent dat er moet worden geregistreerd op etnische herkomst, wat nu vaak niet het geval is. Er is veel weerstand tegen. Onderzoek naar de kansen en belemmeringen wat betreft etnische registratie in de praktijk van opvoedingsondersteuning en jeugdhulpverlening is wenselijk. Evenals onderzoek dat de meerwaarde van interculturalisatie van instellingen kan aantonen (of de nadelen van het geen rekening houden met diversiteit). Dat kan andere instellingen mogelijk overtuigen van het belang ervan.

Borging van nieuwe methodieken, bijvoorbeeld via internet

De borging en verankering van preventieve projecten zoals de winnaar van de publieksprijs en de genomineerde vanuit de vakjury *Hulpmix.nl* wordt bemoeilijkt omdat deze niet passen in de huidige overheidsfinancieringsstructuur. Dit soort projecten, die in dit geval zeer goed beoordeeld worden, zijn daardoor blijvend afhankelijk van tijdelijke subsidiëring en goodwill van betrokkenen. Het lijkt zinvol om aandacht uit te laten gaan naar de mogelijkheden tot borging en verankering van landelijke digitale preventieve projecten als deze, die een groot bereik hebben en met een preventieve werking van grote waarde zijn voor de samenleving en gezondheidszorg.

Driehoek ouders-kind-school

De leefwereld op school en de leefwereld thuis kunnen enorm verschillen. Vaak ziet men op school gedrag dat thuis niet wordt waargenomen en omgekeerd. Als school en ouders met elkaar in gesprek komen gaat er vaak iets fout, waarbij school of hulpverlening vaak zeggen dat ouders ontkennend, te streng of te meegaand zijn of geen inzicht hebben in het gedrag van hun kind. School of hulpverlening en ouders en kind raken elkaar in deze ontmoeting kwijt. Onderzoek is nodig naar methoden die deze ontmoeting beter doet verlopen, waardoor zij partners worden die (beter) samenwerken ten behoeve van het kind.

Gender

Er is mogelijk te weinig aandacht voor het verschil tussen jongens en meisjes in onderwijs en hulpverlening. Mogelijk vragen jongens een andere aanpak dan meisjes. Het grotere percentage jongens dat uitvalt in het onderwijs is zeer waarschijnlijk niet terug te voeren op een intelligentieverschil, maar op een verschil in aanpak. Onderzoek naar methoden die in onderwijs en jeugdhulpverlening meer seksespecifiek zijn is noodzakelijk.

Ecologisch valide meetinstrumenten

De meeste instrumenten voor het meten van vaardigheden zijn niet gevalideerd op (jongeren uit) etnische groepen. Er wordt onvoldoende rekening gehouden met het taalniveau van de onderzochten en mogelijk culturele variabelen. Daarnaast is het misschien ook zinvol naar meerdere competenties te kijken, zoals in de wereld van multiple intelligence worden onderzocht.²

Theoretisch/conceptueel kader Diversiteit in het Jeugdbeleid

Dit punt is aangedragen door de programmacommissie op basis van een vastgestelde lacune bij de projecten intercultureel vakmanschap. Deze programmalijn heeft een nadere definiëring, omschrijving van de belangrijke begrippen en een algemeen contextueel kader nodig.

---

2 In verschillende werkplaatsen of samenwerkingsverbanden wordt al gewerkt aan de validering van instrumenten t.b.v. de meting van ontwikkelingsproblemen van kinderen (zoals binnen de Rotterdamse werkplaats DWARS en het Amsterdamse netwerk NEJA).

Ten slotte zou de onderzoeksagenda volgens de commissie kunnen worden aangevuld met onderwerpen op het gebied van jongerenwerk, identiteit, zelfuitsluiting en het negatieve zelfbeeld dat veel migrantenjongeren hebben.³ Wat betreft jongerenwerk wijst de commissie onder andere op het belang van onderzoek naar bereik en opbrengst. Wie bereiken jongerenwerkers nu eigenlijk (en wie niet)? Wat is de toegevoegde waarde van het jongerenwerk voor talentontwikkeling en burgerschap?

---

3 Naar thema's als identiteit en zelfbeeld van migrantenjongeren wordt al universitair onderzoek gedaan (door o.a. Verkuyten en Stevens (UU)).

Deel III Voorzet onderzoeksagenda

In deel I en deel II van deze voorstudie voor de onderzoeksagendering op het terrein van diversiteit in het jeugdbeleid kwamen wij op basis van een literatuurinventarisatie en bevraging van (ervarings)deskundigen een groot aantal onderzoekslacunes op het spoor. Dit was ook te verwachten gezien het zeer brede terrein waarover deze voorstudie zich diende uit te strekken.

In dit deel, het sluitstuk, van de studie doen wij een eerste voorzet voor de prioritering. Daartoe hebben wij zeven criteria opgesteld, die we hierna omschrijven. Vervolgens geven wij een opsomming van de lacunes die, na selectie op basis van deze criteria, overblijven en doen wij een voorzet voor prioritering. Het gaat daarbij, conform de opdracht, om onderzoek voor de korte en langere termijn.

Kortetermijnprioriteit hebben projecten die gezien het belang snel zouden moeten starten en die kortlopend zijn (maximaal anderhalf jaar). Dit laatste criterium hangt samen met de looptijd van het huidige ZonMw-programma (tot eind 2011). Een aantal onderzoeksprioriteiten is zowel bij de korte als bij de lange termijn opgenomen. Het betreft onderzoeken die snel zouden moeten starten maar die een langere adem vergen dan de looptijd van het huidige ZonMw-programma, waaronder longitudinale onderzoeken. Het zou goed zijn om in de onderzoeksagenda voor de langere termijn ruimte voor dit type (longitudinale) onderzoeken te reserveren.⁴

---

4 Bij de beschrijvingen van de belangrijkste onderzoeksthema's wordt af en toe ook het type onderzoek dat ons inziens het meest geschikt is benoemd, bijvoorbeeld kwalitatief, participierend, kwantitatief of longitudinaal onderzoek. De verschillende typen onderzoeken hebben elk hun eigen functie. Kortweg kan deze als volgt worden aangeduid. Kwalitatief onderzoek is vaak kleinschalig en geeft inzicht in processen en betekenisgeving door betrokkenen. Het kan hypothesevormend zijn. Kwantificerend of kwantitatief onderzoek levert generaliseerbare gegevens op en kan ook dienen om hypothesen te toetsen. Longitudinaal onderzoek betreft onderzoek waarbij causaliteiten onderzocht kunnen worden. Bij dit type onderzoek is altijd sprake van meerdere metingen. Het strekt zich vaak over meerdere jaren uit. Met participatief onderzoek doelen we op onderzoek waarbij de onderzochten (migrantenjongeren of hun ouders, professionals) actief zijn betrokken bij de opzet en/of de uitvoering van het onderzoek.

3.1 *Criteria ten behoeve van prioritering*

1. Preventief ontwikkelingsgericht (programmacommissie)

Het eerste criterium: het accent moet liggen op onderzoek in het kader van preventief ontwikkelingsgericht jeugdbeleid.

2. Welke onderwerpen worden al elders ter hand genomen?⁵ Deze vallen dus af.

Het tweede criterium voor het maken van afwegingen is: welke thema's zijn elders al in onderzoek, of voor welke onderwerpen bestaan hiertoe gevorderde plannen?

Te denken valt aan:

- Het lopende onderzoek zoals recent door Pels et al. (2009) geïnventariseerd ten behoeve van het NWO-programma Jeugd en Gezin;
- Het onderzoek dat gaat lopen in het kader van dit programma (en waarvan de hoofdlijnen vaststaan).⁶
- Andere ZonMw-programma's, zoals die op het terrein van sport, gezondheid en etniciteit en seksuele gezondheid van de jeugd.
- Door overheden voorgenomen onderzoek, zoals BZK-onderzoek op het terrein van opvoeding en radicalisering (zie ook de in ontwikkeling zijnde onderzoeksagenda polarisatie en radicalisering) of onderwijsonderzoek.

---

5 Het inventariseren van lopend/voorgenomen onderzoek vanuit de verschillende financieringsbronnen ging de onderzoeksopdracht te buiten. Niettemin menen wij de meerderheid in beeld te hebben gekregen, mede door de opzet van het onderzoek (raadplegen van diverse deskundigen waarbij lacunes zijn gecheckt en gebruik van onze netwerken en die van de programmacommissie).

6 Thema's:

- Wisselwerking tussen het gezin en de leefwereld van kinderen en jongeren.
- Individualisering en de verzelfstandiging van de jeugdwereld.
- Ontwikkeling van pro sociaal gedrag, empathie en solidariteit bij kinderen en adolescenten.
- Ontwikkeling van seksualiteit en intieme relaties van kinderen en jongeren.
- Kinderen en jongeren in het cluster 4-onderwijs en hun perspectieven op de arbeidsmarkt.
- Jongeren met lichte verstandelijke beperking (LVG) en crimineel gedrag.
- Seksueel misbruik van jongeren met een niet-westerse achtergrond.
- NWO heeft expliciet gevraagd bij uitwerking aandacht te besteden aan diversiteit.

- De onderzoeken binnen de academische werkplaatsen Diversiteit in het Jeugdbeleid.
- De werkzaamheden van het NJi en andere instellingen rondom intercultureel vakmanschap, diversiteitsgevoeligheid van interventies en wetenschappelijke onderbouwing van grassroots-methodieken.
- Nulmeting/vervolgmeting CBS en verdiepingsstudie SCP.

3. Consistentie: welke lacunes worden vaak genoemd?

Het derde criterium betreft het gevoelde belang van een lacune, af te meten aan de consistentie waarmee een lacune opduikt in de literatuur en/of is genoemd door (ervarings)deskundigen.

4. Beleidsprioriteit

Welke domeinen/thema's hebben beleidsprioriteit? Te denken valt in de eerste plaats aan belangrijke beleidsthema's van het ministerie voor Jeugd en Gezin: gezond en veilig opgroeien, jeugdparticipatie, CJG/opvoedingsondersteuning, snelle/effectieve hulp, diversiteit in het jeugdbeleid en preventie van polarisatie/radicalisering⁷. Daarnaast verdienen ook de binnen het programma Diversiteit in het Jeugdbeleid gekozen speerpunten 'intercultureel vakmanschap' en 'versterking jeugdvoorzieningen' aandacht en heeft de commissie Diversiteit in het Jeugdbeleid enkele thema's voorgedragen (zie deel 2).

5. Onderbelichte thema's en (sub)groepen

Welke (sub)groepen en welke onderwerpen krijgen systematisch te weinig aandacht? Voorbeelden zijn jongens en onderwijssucces, meisjes en internaliserende problematiek, bepaalde kleinere of recente migrantengroepen en de empowermentbenadering (in tegenstelling tot de risicobenadering).

6. Onderbelichte onderzoeksbenaderingen

Bepaalde benaderingen worden weinig toegepast, zoals interactieonderzoek, longitudinaal onderzoek, jeugdparticipatief onderzoek.

---

⁷ Ook sport en beweging en preventie van criminaliteit /radicalisering vormen prioritaire thema's, maar omdat sport al onderwerp is van een ander ZonMw-programma en ontwikkelingsgerichte preventie het accent krijgt blijven deze thema's verder buiten beschouwing.

7. Thema's die voor ouders/jeugdigen prioriteit hebben

Zowel het ministerie voor Jeugd en Gezin als dat van VROM/WWI als ZonMw hechten sterk aan betrokkenheid van ouders/jeugdigen bij (mede)bepaling van kennis en beleid op het terrein van jeugd en gezin. Wellicht is het een goed idee vanuit deze kring aangedragen voorstellen extra te prioriseren.

3.2 Selectie op basis van de prioriteringscriteria

Een aantal van de in deel I en II genoemde thema's valt af omdat zij ofwel niet preventief ontwikkelingsgericht zijn, ofwel al in lopend of voorgenomen onderzoek worden behandeld. Gezien de noodzaak om een schifting aan te brengen stellen wij voor om deze onderzoekssuggesties terzijde te laten, zonder overigens te willen suggereren dat het bestaande onderzoek voldoende (gedetailleerd) tegemoetkomt aan de geconstateerde lacunes.

De na deze schifting overblijvende lacunes zijn hieronder opgesomd. Wij achten het niet mogelijk om op basis van wetenschappelijke argumenten een weging aan te brengen tussen de resterende vijf criteria, ofwel te bepalen welke meer of minder zwaar zouden moeten wegen. Wel is het mogelijk voor elke lacune een score te bepalen op basis van het aantal criteria waar deze aan voldoet. Aan de hand van deze score brengen wij een volgorde aan, die de commissie behulpzaam kan zijn bij het proces van verdere selectie.

Het is op basis van deze zoveel mogelijk geobjectiveerde procedure niet mogelijk om de selectie van onderzoeksthema's verder in te perken. Bij de uiteindelijke prioritering gaat het om keuzen die niet op wetenschappelijke gronden gemaakt kunnen worden, maar op beleidsmatige afwegingen gestoeld moeten zijn.

Aanbevelingen betreffende onderzoek op de kortere termijn

Deze paragraaf bevat een opsomming van de onderzoeksthema's die op grond van de voornoemde procedure zijn voorgeselecteerd. Eerst is op grond van de eerste twee criteria een schifting aangebracht. Bij de overgebleven thema's staat tussen haakjes weergegeven aan welke criteria zij voldoen. De volgorde is bepaald aan de hand van het aantal criteria.

- 3 = consistentie
- 4 = beleidsprioriteit
- 5 = onderbelicht (thema/groep)
- 6 = onderbelichte onderzoeksaanpak
- 7 = prioriteit voor jongeren/ouders.

Jeugdigen

- 'Etnische socialisatie': ontwikkeling van (tegen)identiteiten en bindingen in de context van polarisatie/uitsluiting op etnische/religieuze basis en de rol van opvoeding, leeftijdgenoten, buurt en instituties rond het gezin daarin (bijvoorbeeld school, religieuze organisaties); (3, 4, 7)
- (Start van) longitudinaal onderzoek naar de polarisering van etnische relaties in Nederland, de gevolgen voor jongeren en hoe hun weerbaarheid te versterken; (3, 4, 6, 7)⁸
- Onderzoek naar (voorkeuren voor) sociale relaties naar etniciteit en invloed op maatschappelijke keuzen en kansen (onderzoek naar peers als steunbron en naar rolmodellen). (7)
- Onder welke omstandigheden komen jongeren in moeilijke wijken/situaties er wel of niet? (3, 7)
- Kwalitatief onderzoek naar emancipatieprocessen onder allochtone jongens; bepalende invloeden; invloeden op partnerkeuze et cetera. (5).
- Onderzoek onder specifieke groepen: Roma/Sinti (4, 5), vluchtelingen (5), Hindostanen (5), derde generatie (5).
- Onderzoek naar informele vormen van participatie/vrijwilligerswerk door jongeren (en voorwaarden waaronder jongeren bijvoorbeeld hun stem wel of niet laten horen op wijk-/buurniveau). (4)

Gezin

- Onderzoek naar betekenis van eenouderschap/tienermoederschap en de invloed op de opvoeding en ontwikkeling, inclusief onderzoek naar de betekenis van (afwezige of uitwonende) vaders voor de opvoeding. (3, 4, 5)

---

⁸ Voor dit type onderzoek is in feite een langere termijn nodig, daarom is het ook bij de langetermijnprioriteiten opgenomen.

- Onderzoek naar de morele/religieuze opvoeding, inclusief de rol van de moskee, en de relatie tussen beide; ondersteuningsbehoeften van ouders en jongeren daarbij. (3, 4, 7)
- Kwalitatief onderzoek naar opvoeding in Ghanese, Kaapverdiaanse, Hindostaanse gezinnen en gezinnen uit voormalig Joegoslavië. (5)
- Onderzoek naar de invloed van de druk van inburgering/reïntegratie op het gezinsleven. (-)

Andere contexten: buurt, onderwijs, kinderopvang

- De buurt en informele circuits als opvoedende context: wat is erover bekend (bij allochtone groepen)? (3, 5)
- Onderzoek naar succesvolle initiatieven gericht op doorbreken van segregatie in het onderwijs. (-)
- Er zijn geen (betrouwbare) gegevens voorhanden over onder andere gebruik van dagopvang, buitenschoolse opvang en voorzieningen in de (preventieve) jeugdsector. Daarmee is onduidelijk in hoeverre allochtone ouders deze voorzieningen feitelijk gebruiken. Gevoeligheden rondom etnische registratie zijn hieraan mede debet. Mogelijkheden hiertoe zouden nader moeten worden onderzocht. (3, 4)

Basisvoorzieningen voor jeugd en gezin

- Onderzoek naar (goede praktijken wat betreft) het bereik van migrantengroepen door reguliere voorzieningen als het CJG, met bijzondere aandacht voor gezinnen in meervoudige achterstandssituaties en voor samenwerking met organisaties in de frontlinie. (3, 4)
- Kwalitatief onderzoek, bijvoorbeeld op basis van observatie, naar de interactie tussen migrantenjeugd/- gezin en voorzieningen - bijvoorbeeld Centra Jeugd & Gezin - om beter inzicht te krijgen in de haperende wisselwerking, en om op basis daarvan een betere aansluiting te realiseren. (3, 4, 6, 7)
- Effectonderzoek: wat zijn werkzame innovatieve praktijken als het gaat om stimuleren en verankeren van diversiteit binnen sportverenigingen en andere jeugdvoorzieningen en het verbeteren van effectief bereik van migrantengroepen? (4)
- Onderzoek naar bereik en opbrengst van het jongerenwerk. Wie bereiken jongerenwerkers nu eigenlijk (en wie niet)? Wat is de toegevoegde

waarde van het jongerenwerk voor talentontwikkeling en burgerschap?
(4)

- Verankering van Diversiteit binnen Jeugdvoorzieningen: onder andere onderzoek dat de meerwaarde van interculturalisatie voor instellingen aantoont. (4)⁹
- Veel allochtone jongeren zijn actief (sport, cultuur) in informeel verband: meer onderzoek naar deze meer informele participatie is gewenst. Wat draagt deze bij, wat betekent het voor jongeren en op welke manier kunnen ze worden ondersteund? (4, 5)
- Evaluatie onderzoek naar interessante jeugdparticipatieve initiatieven, zoals Your World. (4, 6)

Interventies voor jeugdigen

- Werkzame elementen en effectiviteit van maatjesprojecten voor migrantenjeugd, naar gender, etniciteit en leeftijd. Onderzoek hiernaar zou deels participatief van aard kunnen zijn. (3, 5, 6, 7)
- Onderzoek naar de effectiviteit en mogelijkheden tot borging en verankering van digitale preventieve projecten. (4)
- Onderzoek naar interculturele competenties van professionals in het jongerenwerk en behoeften aan ondersteuning. (5)
- Onderzoek naar interventies op het gebied van preventie van polarisatie en radicalisering. (4)

Professionalisering

- Belangrijke opleidingen vallen buiten de huidige NJi-inventarisatie, zoals de pabo's, terwijl er reden is om juist ook te investeren in professionalisering van leerkrachten en schooldirecties in dit verband. (3, 4, 7)
- Onderzoek is nodig naar de competenties die docenten (nodig) hebben, zowel in het kader van intercultureel vakmanschap als van begeleiden/motiveren van jongeren in lagere schoolsoorten met het oog op het verminderen van schooluitval. (3, 4, 7)

---

9 Dit is een onderwerp dat reeds aandacht krijgt binnen de academische werkplaatsen, van belang is voor de korte termijn en ook op de langere termijn prioriteit blijft houden vanwege de lange adem die het vergt en omdat het een van de belangrijkste thema's is, wat de programmacommissie Diversiteit in het Jeugdbeleid betreft.

- Het ontbreken van draagvlak voor en verankering van diversiteitscompetenties, en visievorming daarop, in opleidingen vormt een belangrijk struikelblok. Beleidsstrategisch onderzoek is nodig om na te gaan hoe uit deze impasse te komen. (4)
- Theoretisch/conceptueel kader Diversiteit in het Jeugdbeleid (met betrekking tot de programmalijn Intercultureel vakmanschap). Definiëring, omschrijving van de belangrijke begrippen en geplaatst in algemeen contextueel kader (klein onderzoek). (4)

Diversiteitsbeleid

- Onderzoek is nodig naar de effectiviteit en goede praktijken van doelgroepenbeleid en ook van diversiteitsbeleid van de verschillende overheden. Onder andere naar de rol van de lokale en provinciale overheid bij het aansturen van toegankelijkheid, diversiteitsbeleid en interculturalisatie van voorzieningen, waaronder onderzoek naar kansen en belemmeringen wat betreft etnische registratie in de praktijk van opvoedingsondersteuning en jeugdhulpverlening. (4)
- Een relevant thema is de integratie van 'diversiteitscriteria' in bestaande systemen voor de toetsing van de effectiviteit van interventies, zoals de Preffi (gezondheidsbevordering) en de Erkenningscommissies voor Jeugd- en Gedragsinterventies. Er zullen hiertoe stappenplannen moeten worden ontwikkeld, inhoudende verkenning, aanpassing, en vervolgens toetsing en evaluatie. (4) Voor de realisatie worden op dit moment al de eerste stappen gezet, maar het betreft een proces dat meer tijd in beslag zal nemen dan de periode waarin het huidige programma Diversiteit in het Jeugdbeleid loopt.

Aanbevelingen voor de langere termijn

Jeugdigen

- (Verder) longitudinaal onderzoek naar de polarisering van etnische relaties in Nederland, de gevolgen voor jongeren en hoe hun weerbaarheid te versterken. (3, 4, 6, 7)
- Longitudinaal onderzoek naar de ontwikkeling bij jongeren van de islam als minderheidsgodsdienst in een grotendeels seculiere samenleving. (3, 6)

Gezin

- Longitudinaal onderzoek naar opvoeding en ontwikkeling in verschillende etnische groepen in Nederland. (6)

Andere contexten: buurt, onderwijs en kinderopvang

- Kwalitatief onderzoek naar de interacties tussen leerkrachten en leerlingen in het onderwijs in de multi-etnische context. (3, 6, 7)

Basisvoorzieningen jeugd en gezin en interventies voor jeugdigen

- Verankering van diversiteitsbeleid binnen instellingen. Dit is een onderwerp dat reeds aandacht krijgt binnen de academische werkplaatsen, al genoemd is bij de korte termijn prioriteiten en ook op de langere termijn prioriteit blijft houden. De redenen hiervoor zijn dat het een lange adem vergt en dat het voor de programmacommissie Diversiteit in het Jeugd-beleid een van de belangrijkste thema's is. In 2014 en 2017 staan vervolgmetingen van de monitor Diversiteit in het Jeugdbeleid gepland die enig inzicht moeten geven in de stand van zaken rond dit thema (zie ZonMw, 2008). (4)
- Ook kwalitatief onderzoek naar de interactie tussen migrantenjeugd/ gezin en voorzieningen - bijvoorbeeld Centra Jeugd & Gezin - om beter inzicht te krijgen in de haperende wisselwerking blijft op de langere termijn van belang. Het vergt langduriger onderzoek. (3, 4, 6, 7)
- Onderzoek is nodig naar de vraag of en hoe onderwijs/hulpverlening voldoende inspeelt op genderverschillen (in relatie tot etnische diversiteit). (4, 5)
- Evenals de ontwikkeling van ecologisch valide instrumenten om vaardigheden van jongeren uit etnische groepen te meten. (4)

Professionalisering en diversiteitsbeleid

- Ontwikkeling van instrumenten om diversiteitscompetenties (kennis, attitudes en vaardigheden) van professionals te meten; (4)
- Verdere stappen voor de integratie van 'diversiteitscriteria' in bestaande systemen voor de toetsing van de effectiviteit van interventies. De Preffi (gezondheidsbevordering) en de Erkenningscommissies voor Jeugd- en Gedragsinterventies zijn voorbeelden.

Literatuur

- Andriessen, I., Dagevos, J., Nievers, E., & Boog, I. (2007). *Discriminatiemonitor niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007*. Den Haag: SCP.
- Baecke, J.A.H., Boer, R. de, Bremmer, P.J.J., Duenk, M., Kroon, D.J.J., Loeffen, M.M., et al. (2009). *Evaluatieonderzoek Wet op de Jeugdzorg: Eindrapport*. Amersfoort: BMC advies management.
- Bakker, K. van, & Oenen, S. van. (2007). Vernieuwing van de pedagogische infrastructuur voor 0-12-jarigen In P.A.H. van Lieshout, M.S.S. van der Meij, & J.C.I. de Pree (red.), *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid* (pp. 183-199). Den Haag/Amsterdam: WRR/Amsterdam University Press.
- Beem, M.J. van, Hartog, M.R.H. den, & Allewijn, E.P.J. (2009). *Interculturele jeugdhulpverlening en intercultureel jongerenwerk: op zoek naar succesfactoren*. Tilburg: Fontys.
- Berends, E., & Verdonk, M. (2009). *Hulpmix geëvalueerd. Evaluatie van online hulpverlening aan jongeren met een multiculturele achtergrond*. Amsterdam: PI Research.
- Berg, M. van den, Dommering, E., Dreu, C. de, Duyvendak, J.W, Ellian, A., Ghorashi, H., et al. (2009). *Polarisatie: Bedreigend en verrijkend*. Amsterdam: SWP Uitgeverij.
- Bergen, D. van. (2009). *Suicidal Behavior of Young Migrant Women in The Netherlands: A Comparative Study of Minority and Majority Women*. PhD Thesis, Vu University Amsterdam.
- Berger, M. (red.) (2009). *Inventarisatie van initiële scholingen in interculturele competenties voor professionals in de jeugdsector: Eindrapportage*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut (NJI).
- Berger, M., Ince, D., Rossum, J. van, & Stevens, R. (2009). *Inventarisatie van na- en bijscholingen in interculturele competenties voor professionals in de jeugdsector*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut (NJI).

- Bijvoets, M., Heerebeek, M. van, & Naber, P. (2009). *Ontwikkeling en opvoeding van migrantenjeugd in Amsterdam: Gesprekken met tieners en ouders in Slotervaart, Zuidoost en Noord: Deelproject van de kenniswerkplaats: Amsterdam Inclusief 10+ in het kader van diversiteit in het jeugdbeleid*. Amsterdam: Kenniskring leefwerelden van Jeugd.
- Boon, A.E., Haan, A.M. de, & Boer, S.B.B. de. (2010). Verschillen in etnische achtergrond van forensische en reguliere jeugd-ggz-cliënten. *Tijdschrift Kind & Adolescent*, 31(1), 16-28.
- Bos, K. van den, Loseman, A., & Doosje, B. (2009). *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. Den Haag: WODC/Ministerie van Justitie.
- Buijs, F.J., Demant, F., & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem: Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Crul, M. (2000). *De sleutel tot succes: Over hulp, keuzes en kansen in de schoolloopbanen van Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Dahhan, N. (m.m.v. Belhaj, K., Mey, L. de, & Öry, F.) (2007). *Gezondheidszorg & etnische diversiteit in Nederland: Naar een betere zorg voor iedereen*. Amsterdam: Pacemaker in Global Health.
- Deković, M., & Asscher, J. (2008). Interventies voor jongeren die antisociaal gedrag vertonen: kenmerken, werkzame mechanismen en moderatoren van effectiviteit. In D. Brons, N. Hilhorst & F. Willemsen (red.) *Kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren* (91-135). Den Haag: WODC.
- Distelbrink, M. (m.m.v. Essayah, O., & Tan, S.) (2009). *Ondersteuning van opvoeders in Amsterdam Noord, Slotervaart en Zuidoost: Beleid, praktijk en migrantenorganisaties: Inventarisatie voor de kenniswerkplaats Amsterdam Inclusief 10+*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Distelbrink, M., & Hooghiemstra, E. (2005). *Signalement 3a: Allochtone gezinnen: Feiten en cijfers*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.

- Donselaar, J. van, & Rodrigues, P.R. (red.) (2008). *Monitor racisme en extremisme: Achtste rapportage*. Amsterdam: Anne Frank Stichting, Onderzoek en Documentatie / University Press.
- Dorrestein, A., & Nauta, K., (2009). *Tegen de wind in: Ervaringen van Brabantse allochtone jongeren en hun ouders met het opgroeien en opvoeden in de Nederlandse samenleving*. (PON-publicatie; 09-26). Tilburg: PON, kennis in uitvoering.
- El Hadioui, I. (2008). *Hoe de straat de school binnendringt: Overlastgevend gedrag van Marokkaans-Nederlandse jongeren en de invloed ervan op school*. Utrecht: APS.
- Gemeente Amsterdam (2007). *Basisschooladviezen en etniciteit. Onderzoeksverslag, 29 januari 2007*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (red). (2009). *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: SCP.
- Gruijter, M.J. de, Pels, T., & Tan, S. (2009). *De frontlinie versterken: Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Haterd, J. van de, Poll, A., & Bellaart, H. (2009). *Interculturele competentieprofielen: Concept Interculturele competenties in het preventieve en ontwikkelingsgerichte jeugdbeleid*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut (NJI).
- Ince, D., & Berg, G. van den (2009). *Overzichtsstudie interventies voor migrantenjeugd: Ontwikkelingsstimulering, preventie en vroeghulp*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut (NJI).
- Inspectie van het Onderwijs (2007). *Onder advisering in beeld*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Jong, E. de, Rijk, A. de, & Schreven, L. (2010a). *Opgroeien in diversiteit: Beschrijving van de nulmeting Monitor Diversiteit in het jeugdbeleid*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

- Jong, W. de, Geertjes, K., Rijk, A. de, Schreven, L., Keuzenkamp, S., Dagevos, J., et al. (2010b). *Monitor Diversiteit in het jeugdbeleid: Nulmeting*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).
- Kemper, F. (red.) (2010). *Samenspel: Studies over etniciteit, integratie en sport*. Bennekom: Nederlands Instituut voor Sport en Beweging (NISB).
- Kennissynthese preventie van polarisatie en radicalisering in het jeugdbeleid* (2009). Den Haag / Utrecht: COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement i.s.m. Forum Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Keuzenkamp, S. & Merens, A. (2006). *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: SCP.
- Meij, H., Mutsaers, K., & Pennings, T. (2009). *Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland*. Utrecht: NJi.
- Ministerie van VROM/WWI en Ministerie voor Jeugd en Gezin (2008). *Beleidsbrief 'Diversiteit in het Jeugdbeleid'* van de ministers Rouvoet en Vogelaar (juli 2008).
- Moors, H., Balogh, L., Donselaar, J. van, & Graaff, B. de (2009). *Polarisatie en radicalisering in Nederland. Een verkenning van de stand van zaken in 2009*. Tilburg: IVA.
- Muller, L. & Reek, E. van den (2009). *Bejegening en begeleiding, Een tweeenheid binnen de interculturele preventieve jeugdzorg*. Tilburg: IVA.
- Pels, T. (2008). Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van jongens van Marokkaanse afkomst. In D. Brons, N. Hilhorst, & F. Willemsen (red.), *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren (183-196)*. Den Haag: WODC.
- Pels, T., Distelbrink, M., & Postma, L., (m.m.v. Geense, P.) (2009). *Opvoeding in de migratiecontext: Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T., Distelbrink, M., & Tan, S. (2009). *Meetladder Diversiteit Interventies: Naar verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor verschillende (etnische) doelgroepen*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.

Pels, T., Gruijter, M. de, & Lahri, F. (2008). *Jongeren en hun islam: Jongeren over hun ondersteuning als moslim in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut /FORUM.

Pels, T., Gruijter, M. de, & Middelkoop, M. (2008). *Evaluatie trainingen Amsterdamse professionals in het herkennen en omgaan met radicalisering: Eindverslag*. Utrecht: FORUM /Verwey-Jonker Instituut.

Pels, T. & Ruyter, D. de (te verschijnen in *Pedagogiek*). *Radicalisering: Relatie met socialisatie, opvoeding en ontwikkeling*.

Pels, T. (te verschijnen). *Opvoeden in de multi-etnische stad*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/VU (oratie).

Rijkschroeff, R., Duyvendak, J.W., & Pels, T. (m.m.v. Veldboer, L., Swinnen, H., Tabibian, N., Mak, J., Boonstra, N., Veenman, J., et al.) (2003). Bronnenonderzoek integratiebeleid. In *Onderzoek integratiebeleid: Bronnenonderzoek Verwey-Jonker Instituut* (T.K. 28689, nr. 11 (2003-2004)) (3-522). Den Haag: Sdu.

RMO/RVZ (2009). *Investeren rondom kinderen*. Den Haag: RMO/RVZ.

Steketee, M. en Flikweert, M. (te verschijnen 2010). *De pedagogische opdracht van het jongerenwerk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Stevens, G., Veen, V., & Vollebergh, W. (2009). *Marokkaanse jeugd delinquenten: Een klasse apart?: Onderzoek naar jongens in preventieve hechtenis met een Marokkaanse en Nederlandse achtergrond*. Den Haag: Nicis institute.

Vandenbroucke, M., Braam, H., Pels, T., & Steketee, M. (2008). *Gemeentelijk beleid voor Marokkaans-Nederlandse jongeren: Rapportage over de wenselijkheid van specifiek doelgroepenbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Veen, A., Vergeer, M., Oenen, S. van, Glaudé, M., & Breetvelt, I. (2007). *ZonMw Programmeringsstudie Jeugd, Deelstudie 1: Effecten van interventies in pedagogische basisvoorzieningen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Veling, W. (2008). *Schizophrenia among ethnic minorities: Social and cultural explanations for the increased incidence of schizophrenia among first- and second-generation immigrants in the Netherlands*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.

Verkuyten, M.J.A.M. (2006). *Opgroeien in etnisch-culturele diversiteit: Oratie*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Verkuyten, M., & Thijs, J. (2002). Racist victimization among children in The Netherlands: the effect of ethnic group and school. *Ethnic and Racial Studies*, 25, 310-331.

Witte, R. (2010). *Diversiteit in het jeugdbeleid. Inventarisatie van de stand van zaken rond diversiteit in het lokale jeugdbeleid in tien gemeenten*. (Vermoedelijk te verschijnen bij Forum). Utrecht: FORUM

ZonMw (2008). *Diversiteit in het jeugdbeleid. Gelijke kansen voor migrantenkinderen. Programmatekst*.

Bijlage 1

Lijst met thema's die in de overzichtsstudie in elk geval aan de orde moeten komen

- Interventies en instrumenten voor migrantenjeugd en hun ouders.
- Interventies gericht op preventie van polarisatie en radicalisering.
- Opvoedingsondersteuning.
- Methodieken rond jeugd van Marokkaans-Nederlandse herkomst (goedkeuringsbrief minister).
- (Initiatieven op het gebied van) bevordering van sociale cohesie, burgerschap en inclusie; (deze thema's meer als kader/achtergrond).
- ZAT's intercultureel.
- Interculturele CJG.
- Interculturele competenties van professionals en opleidingen.
- Frontlinie, succesfactoren en belemmerende factoren.
- Participatie, succesfactoren en belemmerende factoren.
- Monitor/metingen.
- Wantrouwen van migrantenjongeren en ouders t.o.v. de reguliere hulpverlening, relatie met initiatieven vanuit zelforganisaties, beleving van professionals in reguliere voorzieningen.
- Dynamische identiteit van jongeren.
- De deelname in sport, welzijn en andere jeugdvoorzieningen, jeugd en jongerenwerk.
- Onder advisering bij schooladviezen voor middelbaar onderwijs.
- Diversiteitsbeleid (overheden).

Bijlage 2

Deelnemers expertbijeenkomst 27 oktober 2009

Beleid en overlegorganen

Mw. Erica Faber (Ministerie van VROM/WWI)
Dhr. Boudie Rijkschroeff (Inspraakorgaan Chinezen)
Mw. Hannelore Slock (Ministerie van BZK)
Mw. Irene Gumba (Overlegorgaan Caribische Nederlanders)
Mw. Alexandra Hamam (Surinaams Inspraak Orgaan)

Onderzoek

Dhr. Koen Breedveld (W.J.H. Mulier Instituut)
Mw. Saskia Keuzenkamp (SCP)
Mw. Yvonne Leeman (Universiteit voor Humanistiek)
Dhr. Wasif Shadid (Universiteit Tilburg; voorzitter ZonMw programmacommissie Diversiteit in het Jeugdbeleid)

Praktijk en kenniscentra

Dhr. Mustapha Baba (MEX-IT)
Mw. Indra Boedjarath (Mikado)
Mw. Cecile Nijsten (Kenniscentrum K2)
Mw. Caroline Sarolea (Al Amal)
Mw. Ineke van der Valk (Anne Frank Stichting)
Dhr. Rob Witte (FORUM)

Verwey-Jonker Instituut

Mw. Marjolijn Distelbrink
Mw. Ouafila Essayah (verslag)
Mw. Trees Pels
Mw. Myriam Vandenbroucke

ZonMw

Mw. Margo van den Berg
Mw. Sanne van Gaalen
Mw. Karin van Gorp
Dhr. Henk Smid (voorzitter bijeenkomst)

Bijlage 3

Overzicht interviews sleutelinformanten

Beleid

Dhr. Steven van Eijck (Rotterdam European Youth Capital, voorheen project-leider Operatie Jong)

Dhr. Dzsingisz Gabor (Landelijk Overleg Minderheden)

Dhr. Patrick Snoek (Gemeente Amsterdam)

Onderzoek

Mw. Tinneke Beirens en Mw. Ilse Flink (Erasmus Universiteit)

Mw. Maja Dekovic (Universiteit Utrecht)

Dhr. Iliass Elhadoui (Erasmus Universiteit)

Dhr. Mitch van Geel (Universiteit Leiden)

Dhr. David Ingleby* (Universiteit Utrecht)

Praktijk

Mw. Fawzia Nasrullah (Trajectum)

Medewerkers van Al Amal

Dhr. Mustapha Ouatiq (Alleato)

Mw. Irish Verwey (D-Differenz)

Mw. Amina Rourou (Unal Zorg)

(*) schriftelijke reactie

Colofon

Opdrachtgever/financier	ZonMw
Auteurs	Dr. M. Distelbrink Drs. O. Essayah Drs. M. Vandenbroucke Met medewerking van Prof. dr. J.C.J. Boutellier
Omslag	Grafitall, Valkenswaard
Fotografie	Hans Oostrum
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 F (030) 230 06 83 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload worden via
www.zonmw.nl/onderzoeksagendadiversiteit

ISBN 978-90-5830-395-0

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2010.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt
vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial
reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.